

NOTE

DIN

INCHISOARE

SUBT OCUPAȚIUNEA GERMANĂ

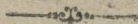
DE

D. N. BURILEANU

PROFESOR UNIVERSITAR

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Unde incolțește insoleața,
crește spicul crimei; secerișul
din urmă e un seceriș de du-
reri. EȘIL.

BUCUREȘTI

Inst. de Arte Grafice CAROL GÖBL S-r I. St. RASIDESCU

16, Strada Paris (fostă Doamnei), 16

1919

NOTE

DIN

INCHISOARE

SUBT OCUPAȚIUNEA GERMANĂ

DE

D. N. BURILEANU

PROFESOR UNIVERSITAR

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Unde încolțește insolența,
crește spicul crimei; secerișul
din urmă e un seceriș de du-
rerii. ESHIL.

BUCUREȘTI

Inst. de Arte Grafice CAROL GÖBL S-r L. St. RASIDESC

16, Strada Paris (fostă Doamnei), 16

1919

PRECUVANTARE

«*Notele*» acestea le-am scris în Inchisoare și le-am revăzut, din punct de vedere stilistic, după punerea mea în libertate. Recitindu-le astăzi, în vremuri așa de deosebite și atât de înălțătoare pentru neam, ele îmi par ca un vis urât. Cu toate acestea, nu gândesc că ar fi bine să uităm așa de ușor trecutul. Cred chiar că e o datorie să ni-l reamintim cât mai des și să aducem fiecare partea noastră de contribuție, pentru a fixa momentele însemnate din timpul ocupației de dureroasă amintire. Iată motivul care m'a îndemnat să dau *Notele* mele publicității, deși n'au fost concepute și scrise în acest scop ⁽¹⁾.

Își vor face, de sigur, memoriile lor mulți dintre compatrioții, cari au fost închiși și deportați de dușmani. Se vor desvălui atunci toate ororile dela *Lucrările Publice* și dela *Cercul Militar*, toate suferințele dela *Tismana*, dela *Săveni*, din *Bulgaria*, din diferitele localități de surghiun și se va vedea ce spirit de

(1) A se vedea pag. 41.

sălbatică răsbunare, câtă rafinare în perversiune însufleșea pe apostolii **Kulturei**, cari au visat să cucerească Universul în numele idealului lor. La aceste lucrări, publicația noastră va putea servi ca un fel de Prefață, cu atât mai mult cu cât ea nu se referă decât la o clipă din lungul martiriu al Internașilor.

Am avut norocul să scap repede dela «Imperial» și să fiu în urmă lăsat liber. Ca atare, am putut să cunosc toate mizeriile ocupașionii și să simt, împreună cu întreaga populație, greutatea pumnului german. Dacă împrejurările îmi vor permite, sper să îndeplinesc într-o zi promisiunea ce fac în partea finală a acestei broșuri și să scriu istoria vieșei noastre din acești doi ani din urmă, cari vor rămânea ca un oprobriu etern pe fruntea nașionii germane. «Notele din Inchișoare» vor figura ca un simplu capitol în această lucrare de «ansamblu».

București 10 Ian. 1919,

I.

La Ministerul de Lucrări Publice.

Sâmbătă 3 Dec. 1916—zece zile după ocuparea Bucureștilor de către Germani și aliații lor — pe la orele 9 1/2 a. m. priviam, de după perdeă, trecerea unui regiment ungar-esc de infanterie, care mergea, probabil, pe front. Reflexiuni amare îmi inundaseră sufletul. Cine va scrie istoria războiului nostru, îmi ziceam în mine însumi, va trebui să-și moaie pana în sânge, căci prea au fost crude decepțiile și prea mari sacrificiile.

Eram singur în tot etagiul. Soția mea plecase de dimineață la spitalul Filantropia, unde era ocupată, ca infirmieră onorifică, în serviciul chirurgical al distinsei domnișoare Dr. Ana Protopopescu și luase cu dânsa și pe bona din casă, spre a duce daruri pentru răniții noștri, cari nu putuseră fi evacuați. Bucătăreasa, trimisă de mai multe ore după pâine, care începuse să devină rară, nu se înapoiase încă.

Regimentul își continua drumul, când de

odată aud sunând. Mă dau jos și deschid. Eră un soldat german. Il întreb ce dorește. Imi spune că vrea să vorbească cu d-l profesor Burileanu.

— Chiar eu sunt, îi răspund fără înconjur.

— In persoană, zice surâzând soldatul?

— Da, în persoană!

— Atunci, iată ce este d-le profesor. D-l maior Lucka ar dori să vă vadă.

— D-l maior Lucka... n'am cinstea să-l cunosc... dar, dacă dorește să mă vadă, sunt la dispoziția d-sale. Să-mi indice numai locul și ceasul.

— Socotesc că la d-sa acasă ar fi foarte nemerit.

— Bine. Dar unde locuiește d-l Maior? La vreun hotel, de sigur?

— Da, la hotelul... nu-mi aduc aminte numele.

— Dar strada?

— Nici strada! Sunt de curând venit în București și nu cunosc încă orașul.

— Dacă este așa, mă vei conduce d-ta. Vom merge împreună.

— E lucrul cel mai firesc!

— Atunci te rog să vii cu mine sus și să aștepti un moment până când mă îmbrac.

Soldatul consimțind, îl duc în etagiul de sus și-l invit să ia loc, iar eu trec în camera de toaletă spre a mă schimba. Imi făceam tot felul de presupuneri. Nu cumva maiorul Lucka mă chiamă pentru vreo informație, în vederea anchetei ce va fi insti-

tuit, ca urmare la reclamația ce făcusem în contra unor soldați germani, cari voiseră să ne forțeze ușa cu câteva zile mai înainte? Ori poate acest domn maior, cu un nume nu tocmai strein, era vreun concetățian bucureștian, vreo cunoștiință de pe vremuri, care-mi aducea vești de pe undeva, din provincie... La rău eram departe de a mă gândi. Soldatul se prezentase cu totul natural, fără vreun semn de oficialitate și fără nici un fel de armă. Netrădând prin nimic scopul, pe care-l urmărea, era ușor să fiu amăgit, mai ales că până aci, autoritatea militară nu manifestase simțiminte de ostilitate față de populație. Cel puțin pe față nu transpirase încă nimic și lumea punea temei pe proclamația lui Mackensen, care garantase viața și averea personală a fiecăruia.

Cu toate acestea, dupe câteva momente de reflexiune, o umbră de bănuială începe să-mi încolțiască în suflet. Cu trei zile mai înainte, Bukarester Tagblatt (Gazeta Bucureștilor), ziarul oficial care apărea în București, prevenise publicul, într'un articol de fond, că partea nevinovată a populațiunii va fi pe cât posibil cruțată de neplăceri, ceea ce însemna că aceia, cari aveau o părțică de răspundere în evenimentele actuale, vor avea să sufere. Cum și ce fel, nimeni nu-și dădea cu socoteala. Ziarul mai adăoga că afacerile civile vor preocupa autoritatea abia dela 3 Dec. înainte. O legătură între declarațiile acestea și venirea soldatului, mi-a

fulgerat o clipă prin minte, dar fără să mă oprească mult.

Pe când îmi pregăteam îmbrăcămintea, sosește și bona cu copilașul meu cel mic, care avea 4 ani. Soldatul vrea să intre în vorbă cu el, întrebându-l ceva pe nemțește. Oamenii aceștia își închipuie că Universul întreg trebuie să cunoască limba germană. Ce să-i faci! *Deutschland über Alles!* Bona mea, care era de origine sasă, îi observă că copilașul nu se poate exprima în limba germană și atunci Germanul i se adresează în românește!

Sosind momentul plecării, chiem pe bonă spre a-i da oarecari instrucții. Dânsa aflase dela soldat că ne vom duce la cafeneaua „Astoria” și mă previne de acest lucru. Dar bine, cuget în mine însumi, mie mi-a spus că maiorul mă va primi la el acasă, la un hotel și acum e vorba de o cafenea. Nu e contradicție? Din nou cad pe gânduri. Dar poate, îmi ziceam iarăși, contradicția să nu fie decât aparentă, fiindcă și cafeneaua Astoria se găsește într'un hotel. În această nedumerire și pentru ori și ce împrejurare, dau ordin bonei să mă urmeze dela distanță, spre a ști să comunice soției mele ceva pozitiv. Iară eu, în credința că mă voi înapoia în curând, nu-i las nimic scris.

Plecăm de acasă spre calea Griviței, ca să luăm tramwaiul din Popa-Tatu. În piața Matache Măcelaru, se ivește, din nenorocire, o trăsură goală. Soldatul se repede după ea,

se aruncă înnăuntru și-mi face semn să vii și eu. A trebuit să-l ascult... De aci înainte, orice legătură între mine și familia mea, dispăruse. Bona a fost nevoită să se întoarcă acasă.

Coborâm pe Bulevardul Schitu-Măgureanu în Bulevardul Elisabeta. În dreptul Ministerului de Lucrări Publice, soldatul oprește trăsura în mod brusc și-mi spune: aici! Nu, replic eu, cafeneaua Astoria e ceva mai departe. „Se poate“ zice soldatul, care devenea deodată arogant, dar noi ne dăm jos aici!... Atunci i-am înțeles jocul.

Se vorbea la Romani de *fides graeca* și *fides punica*; se va vorbi de sigur multă vreme la Moderni de *fides teutonica*.

În Ministerul nostru de Lucrări Publice se instalaseră de curând parte din autoritățile germane sub numele de *Kaiserliches Gouvernement* (1). Intrăm înnăuntru pe ușa principală. O luăm numai decât pe culoașul din dreapta, apoi spre stânga înainte și ne oprim în fața unei uși, pe care soldatul o deschide. Ne găsim într'o cameră destul de spațioasă din rez. de chaussée, ocupată de poliția germană. Aci lucrau, la trei birouri, diferiți funcționari, toți militari. Soldatul se adresează încet către unul, apoi îmi face

(1) Pe lângă cuvintele acestea, scrise pe o tablă mare și ținută pe zid în dreptul ușii principale, o altă tablă alăturată purta firma „Kommandantur“. Se zice că Austriacii și Turcii ar fi reclamat în contra acestui exclusivism, fiind că din Februarie cele două table au fost date jos și înlocuite cu una singură, purtând titlul „Kaiserliche Kommandantur“.

semn să iau loc. Dau curs acestei invitațiuni, care mi se părea de bun augur și aștept...

Aștept trei lungi sferturi de oră, fără ca cineva să-mi facă cinstea de a-mi spune un cuvânt. Incepusem să disperez... Funcționarii, la biroul lor, lucrau pe capete. Unii citeau, alții scriau, alții consultau dosare. Nici o conversație zadarnică, nici un moment pierdut. De sigur, întreaga noastră viață publică, de doi ani de zile încoace, eră scormonită și trecută prin criblul învingătorilor. În această lucrare migăloasă ei depuneau tot zelul și toată stăruința, care le sunt cunoscute.

În fața mea, răsturnat pe un jeț și legându-se domol, un tânăr ofițer îmi atrage numai de cât atenția. El ținea în mână un Album, pe care-l răsfoia parcă într'adins, ea să pot citi pe entetul fie cărei pagină, în caractere mari și expresive, numele unuia dintre ziarele noastre naționaliste. Mai ales Epoca, Adevărul și Acțiunea veniau mereu la rând. Dedesubtul fie căruia din aceste titluri, se desfășurau, în caractere minuscule, articolele prin cari se exprimase gândul patrioților Români, înainte de intrarea noastră în acțiune. Lângă titlu, la loc de onoare, figura portretul delinvenților!

Cât sânge rău trebuie să fi făcut bunilor noștri stăpânitori de astăzi citirea acestor ziare înflăcărâte, în cari vibra glasul conștiinței naționale, pentru a le închina un întreg Album și a pune la cale o eventuală

pedepsire a autorilor! Și ce reflexiuni dureroase ar trebui să ne sugereze acest fapt asupra nepăsării și orbirii noastre de până acum!

La vederea Albumului, am avut un gest involuntar de surpriză, pe care totuși l'am putut ascunde. Poliția germană, nu mai încăpea îndoială, intrase în acțiune.

Aceia dintre noi, cari se afirmaseră prin articole de gazetă în contra Puterilor Centrale și ceruseră războiul, erau avizați! Aducerea mea la sediul Guvernământului Imperial căpăta acum un înțeles deplin. Trebuia să răspund de trecutul meu apropiat, de convingerile mele naționaliste. Răspunsul acesta nu mă îngrijea de loc. Germania a făcut trei războaie sângeroase spre a ajunge la Unitate; ea n'are dreptul, în fața istoriei, să condamne acțiunea noastră, care a urmărit un ideal asemănător. Abținerea noastră, din contră, ar fi meritat disprețul ei.

Bănuiam că mi se va lua un interogatoriu; că îmi vor pune în vedere, poate, să stau la dispoziția poliției; că în urma răspunsului meu, voi fi, cel mult, ținut în prevenție...

Eram încă pe gânduri, când de o dată intră în camera unde mă găsisam, un domn înalt și blond, între 45 -- 50 ani, care mă întreabă cine sunt și ce caut?

„Sunt profesorul Burileanu, chemat de d-l maior Lucka“.

„Bine, poștiți în biroul meu“.

Trecem în camera alăturată. D-l blond,

care nu era altul de cât maiorul în chestiune, ia loc la un birou, iar pe mine mă poștește, prin ajutorul său, un locotenent cu aere grosolane, *care știa românește*, să mă așez pe un scaun din apropiere. Apoi, același locotenent îmi semnifică pe un ton imperios, să mă retrag mai lângă ușe, probabil spre a nu surprinde vreunul din secretele mari, ce zăceau în cartoanele de pe birou.

După ce mă întreabă de nume, pronume, profesie și adresă, locotenentul îmi zice: „am isprăvit cu d-ta“. Apoi, apropiindu-se de maior, se întrețin amândoi în șoapte. Atât am putut prinde din conversația lor, cuvintele: Gefangene (prisonier sau prizonieri) și „geliefert um zwölf Uhr“ (predat sau predăți la orele 12).

Nu știam ce să cred. Mă ridicasem de pe scaun ca pentru plecare. Să plec? Dar oare mai eram liber? Cuvintele „Gefangene“ și „geliefert“ răsunau în mod straniu la urechile mele. Înțelesul lor trebuia să-l simț îndată.

Locotenentul, sfârșindu-și interesantul său dialog cu maiorul, se întoarce către mine și îmi zice: „Acum mă vei urma!“! La aceste cuvinte, ce nu se adresează în limbajul civilizat, de cât criminalilor osândiți, o mână de fer am simțit lăsându-se pe suflet, iar tonul cu care au fost rostite, dădea situației mele un caracter tragic.

Ieșim imediat din birou și apucăm, la o mică depărtare, pe o scară strâmtă și puțin cam obscură, care duce în subsol. Dela pri-

mele trepte aud zăngănit de arme și pasul măsurat al soldaților, cari umpleau acea parte a localului. Indată zăresc și coiful și întreaga lor siluetă... Un fior rece îmi trece prin tot corpul. Tot ceea ce se întâmplase până aci, ceace ce văzusem și auzisem, se lumina acum de o lumină sinistă pentru mine... Credeam că-mi sosise ceasul din urmă. Mentea începe să mi se întunece, picioarele să se clatine. Mi-era teamă că nu voi ajunge până la locul supliciului, pe care mi-l închipuiam colo, în fund, în vre o cameră întunecoasă, unde destinul mă chema.

După primul moment de criză, mă reculeg. Inima începe să-mi bată cu putere. În adâncul ei clocoteau simțimânte de revoltă și de indignare, cu atât mai violente, cu cât mă vedeam mai singur și mai fără putere. Instinctul de conservare, atât de firesc în fiecare din noi, îmi spunea să reacționez. Dar în ce chip? Să strig, să cer ajutor? La ce bun? Cine era să mă asculte? Zidurile reci ale clădirii, ori inimile împietrite ale presupușilor mei călăi? Dacă vocea rațiunii și simțul demnității nu m'ar fi împedecat, era să fac pasul fatal, și, ca un suprem protest în contra infamiei ce bănuiam, să le arunc în față cuvintele „mizerabili asasini“, dar ele mi-au expirat pe buze!

În aceste momente de grea cumpănă pentru mine, când mă credeam pe drumul pieirei, nu știu cum, dar fără să vreau, amintirile triste din istorie veniau să mă asalteze și

se îmbulziau în spiritul meu cu o iuțeală de nedescris. Trecutul își deschidea singur porțile, spre a mă face să citesc încă o dată în tainele lui, să văz omenirea în suferință și să culeg exemple de curajiu și resemnare. Inchisiția cu autodafeele ei, Revoluția Francesă cu guilotina și masacrele din Inchisori, palatul Dogilor cu gura Leului și Puntea Suspinelor, toate acestea luau un corp, se ridicau înaintea mea și-mi vorbeau de victime inocente, de crime, de suplicii, de condamnări secrete și execuții sumare. Dar d'asupra tuturor acestor orori, plutia, într'o strălucire fără seamăn, imagina dreptății triumfătoare, zeița expiațiunii neînălăturabile. Subt vraja acestei viziuni, mi se părea că aud voci cari mă cheamau și mergeam cu pasul sigur, aproape confus de slăbiciunea ce arătasesem la început.

Iată-mă în sfârșit la capătul coridorului. Drumul nu ținuse în realitate mult. Mie îmi făcuse însă impresia că nu se mai isprăvia. Locotenentul se oprește instantaneu și-mi spune: „aici“, deschizând ușa din stânga. Privesc încă odată înapoi, ca și cum ași fi voit să zic un ultim adio la ceea-ce mă înconjura și intru înăuntru.

O cameră dreptunghiulară, cu o masă lungă la mijloc și câte o bancă de lemn deoparte și de alta. De jur împrejur soldați și arme, așezate în formă de piramidă. În fund, la stânga, mai multe saltele de paie, destul de murdare, trântite pe jos. Nu văz însă nimic

-din ceea-ce mă temeam. Nici o pregătire specială, nici o dispoziție în vederea unei apropiate execuții. Nimic care să dea de bănuț. Perspectiva de mai înainte începuse să se schimbe, când zăresc, întorcându-mă, doi compatrioți: pe arhitectul Berindei și pe avocatul Donescu, ajutor de primar, cari fuseseră coborâți acolo cu câteva minute înaintea mea. Nu-mi venia să cred ochilor. Mă aflam oare din nou sub puterea unei iluzii, ori eram în fața realității?

Așa dară, încetasem de a mai fi singur. Mi-era dată mângâierea ca să am tovarăși de nenorocire, dacă nenorocire urma să fie. Simțimântul de ușurare, pe care-l încearcă cineva când vede că durerea lui este împărtășită, l'am cunoscut și eu în clipa aceea, prin fatalitatea care mă lega de tovarășii mei și pe ei de mine.

Ne privim un moment în tăcere, surprinși de a ne găsi într'un asemenea loc și totdeodată fericiți de această întâlnire, apoi începem să ne adresăm întrebări: D-ta aci? Și d-ta? De ce? Cum? Ce ți-a spus maiorul? etc. Fiecare din noi crezând că celălalt știe ceva mai mult decât sine însuși.

Toți eram vizibil emoționați, Berindei mai ales, deși căuta să-și ascunză adevărata stare sufletească. Turburarea lui se trădă totuși prin cuvintele pe cari le rostea: „Cu d-voastră or fi având, ce-or fi având, ne zice dânsul, dar nu înțeleg de ce m'au adus pe mine aici? Eu am fost totdeauna marghilomanist;

sunt cunoscut ca filogerman și chiar acum eram însărcinat cu locotenentul Radeck, să mă ocup de soarta prizonierilor români, cari se găesc în București". Apoi, adresându-se soldaților din apropiere: „Cunoașteți d-voastră pe locotenentul Radeck?" Și, la răspunsul lor negativ: „Cum, nu cunoașteți pe locotenentul Radeck? Dar pe arhitectul Berindei, nu-l cunoașteți? Acela care a făcut marele palat Cantacuzino? Care e autorul atâtor construcții din București?" Soldații, în ignoranța lor, dădeau din umeri, iar eu și cu Donescu ne uitam mirați unul la celălalt, auzind pe colegul nostru pronunțând aceste din urmă cuvinte, cari denotau o adâncă sguuire nervoasă și nu îndrăsniam să mai vorbim. Donescu întrerupe cel dintâi tăcerea, observând că și el, ca ajutor de primar, avea o însărcinare oficială, aceea de a procura lemne pentru feldmareșal de Mackensen și ca atare obținuse un Ausweis general, care-i dădea dreptul de a intra ori și unde.

„Tocmai de aceea ai intrat și aici", am replicat eu, spre a mai descreți frunțile.

În momentul acesta ușa se deschide. Un nou client: colegul și prietenul Dr. Mina Minovici, directorul dela Morgă, mai galben decât ceara. Descinderea în subsol, spectacolul ce văzuse și perspectiva ce i se înfățișase, îl impresionaseră adânc, ca și pe noi.

„Bine ai venit", i-am glăsuț în cor.

„Mulțumesc" a fost răspunsul sec și iro-

nic al doctorului, a cărui față începea să se însenineze la vederea noastră.

În urmă am mai primit cu același ceremonial între noi pe avocatul Duculescu, pe marele industriaș și consilier comunal Gr. Alexandrescu și pe subdirectorul Băncii Românești, Săvescu.

Eram șapte! Prevedeam că numărul nostru n'avea să se oprească aci, dar se făcuseră orele 12 și urma să aibă loc o pauză pentru dejun. Așteptam cu toții nerăbdători să vedem ce dispoziție se va lua cu noi. Trebuia oare să rămânem acolo pentru mai multă vreme, petrecând nopțile pe cimentul rece și saltelile murdare, ori să fim predați numai decât (geliefert um zwölf Uhr) pentru o destinație necunoscută?

Fiecare căutam să aducem partea noastră de contribuție, spre a lumina misterul care ne învăluia, dar nu isbutiam să găsim o soluție rezonabilă.

Albumul cu extractele din ziare, atât de sugestiv, tăcerea semnificativă a celor doi ofițeri germani și coborârea și mai semnificativă, încă în subsol, singurele elemente reale de apreciere ce aveam, nu ne prevestiau nimic bun. Preveniți, sau poate chiar condamnați, iată în definitiv extremitatea la care eram reduși să ne gândim, dată fiind situația prezentă. Cu toate acestea nimic nu era sigur și ipotezele își continuau cursul.

Pe când ne frământam astfel mintea în deșert, apare maiorul! Da, maiorul însuși

binevoiește să se coboare un moment din înălțimea sa, spre a veni să ne limpezească situația. O limpezește însă după sistemul Pitiei, înfundându-ne și mai adânc în întunec!

„Domnii mei, fiindcă aici locul nu e tocmai potrivit pentru d-voastră, veți fi conduși la hotelul Imperial“. Apoi, spre a răspunde întrebărilor ce i se adresau, adaugă surâzând:

„Vă dau cuvântul meu că nu se va întâmpla nimic cu d-voastră“.

Ca și oracolul dela Delfi, mai mult n'a grăit.

Era vorba la început să fim duși pe jos și sub escortă, dar la observațiile noastre că vom alarma lumea în deșert, maiorul a convenit să ne trimită sub paza a două santinele în două trăsură.

Plecăm deci dela Lucrările Publice. Timpul era urât. Noaptea plouase, dimineață de asemenea, iar acum Cerul era acoperit și amenințător. Pare că natura voia să se asocieze la disgrația noastră.

La orele 12 $\frac{1}{2}$ eram la Imperial (1).

(1) Hotelul acesta e situat, după cum se știe, în calea Victoriei, colț cu stradă Imperială, făcând față aripei drepte de la Palat.

La Hotel Imperial.

Hotelul Imperial fusese rechiziționat de Germani. Cum intrăm înăuntru, soldații, cari făceau de gardă, ne iau în primire. Ne urcăm cu toții în entre-sol. Aci, ne oprim câteva minute în culoar, așteptând pe locotenentul dela Lucrările Publice. La sosirea lui, ne apropiem cu toții, facem cerc împrejurii și-l asediem cu întrebări:

„De ce ne-ați adus aici? Ce voți dela noi? Ne-ați luat ca prizoneri? Unde ne veți mai duce în urmă etc.“

Locotenentul se închide într'un mutism absolut; el n'are voie să ne comunice nimic, nu știe nimic!

Il rugăm să ne permită ca să trimitem familiilor noastre un cuvânt, căci de sigur ele trebuiau să fie foarte îngrijorate văzând că nu ne mai întoarcem acasă, mai ales că unii dintre noi fuseseră ridicați din oraș și absența lor prelungită putea fi interpretată greșit, ori atribuită unor accidente imaginare.

Teutonul refuză, sub pretext că până seara Comandantura va delega un ofițer ca să ne viziteze și să hotărască asupra noastră.

„Din Berlin, ofițerul?“ zice unul dintre noi, cu alusie la o celebră locuțiune, devenită proverbială? Dar locotenentul, care nu strălucea prin vreo cultură literară mai deosebită, nu înțelege, ori înțelege pe dos, fiindcă se mărginește a îngăima fără rost cuvintele: că nici el nu e din Berlin.

Văzând că nu putem obține nimic de la amabilitatea acestui domn și trebuind, de voie de nevoie, să ne mulțumim cu promisiunea dată, care ne lăsa să întvedem posibilitatea eliberării, profităm de ocazie și-i adresăm, la întâmplare, câteva întrebări indiscrete, cari prind.

— „Nu sunteți din Berlin, dar sunteți Prusiac?”

— „Da, din provinciile Renane⁽¹⁾.”

— „Cum se face că vorbiți așa de bine românește?”

— „Am trăit multă vreme printre d-v. aici în România. Cunosc bine și peninsula Balcanică, pe care am cutreierat-o în lung și în lat ca inginer.”

— „Nu este așa că ați venit la noi de pe frontul dela Riga?”

(¹) Provinciile Renane au fost alipite de Coroana Prusiei în urma Congresului din Viena (1815), după căderea lui Napoleon I. Influența franceză și cultura latină pătrunseseră adânc în aceste provincii, cari, în majoritatea populației lor rămăseseră catolice. Un secol de stăpânire prusiană le-au transformat cu totul. Probă specimenul ce aveam sub o chil

— „Nu, de pe frontul francez, eu cel puțin.

— „De sigur că d-ta ai luat parte la multe lupte până acum?

La aceste cuvinte, pe cari fără îndoială locotenentul le aștepta cu nerăbdare, figura lui posomorâtă se impurpură dintr'odată. Vechiul fond de famfaronadă, ce stă ascuns în cutele soldatului, așa de bine zugrăvit în comedia latină⁽¹⁾, se trezește la moment și pe când la început trebuia să-i scoți, așa zicând, răspunsul cu cleștele, acum el devine limbut.

— Da, am luat parte la multe lupte, la foarte multe. Am fost și de trei ori rănit. Odată la cap, altă dată la umăr, a treia oară la picior. Mulțumesc lui D-zeu, m'am făcut bine și sunt gata să reîncep. Iată, arătându-și capul, locul unde am fost lovit de o granată. Am adunat oscioarele, le țin într'o punguliță; voi face din ele un medalion ca să-l port la pept.

— Tare cap ai avut, mă grăbesc să ripostez eu, luând cuvântul în toate înțeleșurile lui.

„Cap de bou“, răspunde cu multă aparență de dreptate și cu un gust cam îndoios, valorosul ofițer, făcând singur haz și stărnind râsul micului său auditoriu, prin acest răspuns original, pe care el îl lua drept spirit.

— Ce credeți de, luptele de pe frontul nostru?

(1) Plant, Miles gloriosus (Soldatul famfaron).

Frontul d-voastră e în mișcare. Cred că până la Crăciun, cel mult până la finele anului, vom fi la Iași.

— Fără îndoială că veți trece și în Rusia?

— Obiectivul nostru este Odesa, deocamdată.

Acest vrednic exemplar al militarismului german, vorbea cu seninătatea învingătorului, care nu se îndoiește de nimic. Oamenii ăștia se cred predestinați. De aci aroganța lor, insolența și disprețul ce au arătat pretutindeni. Marna, Iserul și Verdunul ar fi trebuit să-i facă mai modești. Multe imperii s'au prăbușit în apogeu și istoria nu e decât o repetare de fapte, totdeauna identice în evoluția lor.

Aveam impresia că dacă am fi mai ațâțat nițel pe interlocutorul nostru, ne-ar fi spus și alte prăpăstii mai mari. Starea sufletească în care eram, nu ne-a permis să prelungim mai mult o conversație devenită fără obiect. Am încetat dar cu întrebările, iar el, Pirgopolinicele modern, încântat de laudele ce-și adusese singur și crezând că ne-a înfundat, își ia rămas bun dela noi, după ce dă unterofiterului (sergentului) de serviciu, câteva instrucțiuni discrete.

Rămânem iarăși sub paza soldaților. Unii dintre noi începuseră să vază trandafiri. Astfel era subdirectorul Băncii Românești, un fervent admirator al Germanilor pe atunci. „Cât de mare e deosebirea dintre noi și învingătorii noștri, ne observă dânsul! Să

poștești la noi să fi fost arestat! Te-ar fi ținut cine știe câte zile la secret, până să binevoiască un magistrat să stea de vorbă cu d-ta. La Germani, totul e regulat ca un ceasornic. Abia închiși, până în seară situația noastră va fi lămurită și probabil că vom fi puși în libertate. Locotenentul și-a dat cuvântul și la ei cuvântul e sfânt. Aștia oameni“!

Ascultam cu un surâs sceptic cuvintele camaradului nostru, căruiia faptele aveau să-i dea o crudă desmințire ⁽¹⁾, când ni se spune să intrăm pe rând în camera unte-roșițerului, pentru îndeplinirea unor formalități.

Nu puteam hănuî cam ce fel de formalități aveau să fie acestea. Ni se părea însă surprinzător să auzim vorbindu-ni-se de formalități, când noi așteptam un ofițer, care trebuia să hotărască de soarta noastră. Nu cumva, începem să ne întrebăm, „capul de bou“ ne-a amăgit? Nu cumva ne-a jucat vreo farsă de rău gust? La această idee, toate bunele noastre dispoziții ne părăsesc.

Era o situație nedefinită, în care discuțiile urmau fără interes. Unul spunea una, altul alta, așteptând deslegarea enigmei.

Trebuia totuși să ne executăm. Tovarășul nostru Donescu, intrase înnăuntru la unter-

(1) Săvescu n'a fost liberat de cât în Martie. De a doua zi dânsul s'a grăbit să scrie locotenentului, aducându-i aminte de promisiunea făcută, dar n'a primit nici un răspuns. Firește, Neamțul i-a dat timp să mediteze asupra inconsistenței părerilor noastre. De altfel, în tot timpul cât am stat în închisoare, n'a venit nimeni nici odată să ne întrebe de nimic.

ofițer, el cel dintâi, ca unul ce avea *Ausweis*! După câteva minute, iată-l că se înapoiază, trist și tăcut. Înainte de a deschide gura, îi prindem cuvintele pe buze:

— Mi-au luat banii, ceasornicul și toate valorile, fără nici o arătare de motive, spunându-mi numai atâta că mi le vor restitui la plecare.

Abia acum înțelegem cu toții serioșitatea situației noastre; abia acum vedem că locotenentul își bătuse joc de noi. Cu toate acestea, nota dominantă din convorbirile noastre nu era colorată de pesimism. Noi n'am fi fost, după părerea majorității, decât niște ostatici, destinați să garantăm cu persoana noastră ordinea publică și siguranța stăpânirii germane. De îndată ce această ordine și siguranță vor fi în afară de discuție, vom fi puși în libertate. Și într-un cât știam că Bucureștiul nu era pregătit pentru revoluție și atentate, perspectivele de viitor nu ni se arătau îngrijitoare.

Pentru moment, suntem rând pe rând deposezați de ceea ce aveam asupra-ne. Când operația e terminată, sună orele două. Nu luasem nimic pe limbă de dimineață, dar nimeni nu se gândia la mâncare. Unterofițerul ne previne cu toate acestea că s'au luat dispoziții pentru masă. Primim vestea fără nici un entusiasm, căci preocupările noastre mergeau în altă parte:

Ne închipuiam, bine înțeles, că masa de care ne vorbea unterul va fi frugală și că o

vom lua în comun. Nicăeri principiile comuniste nu găsec o aplicare mai plăcută ca în închisoare. Interesul cel mare pentru noi era de a ști dacă ne vom coborâ în localul restaurantului, ceea ce ar fi echivalat cu o semi-libertate, sau vom fi serviți într-o cameră oarecare din hotel, unde ne vedeam deja reuiniți în jurul unei mese rotunde și convorbind împreună ca în romanele medievale. Nu va fi nici una, nici alta și vom cădea de sus! În adevăr, la întrebarea unuia dintre noi, unterofițerul ne face această declarație desolantă că masa ni se va da în *camere separate, la ultimul etagiu*, unde ne și invită, în mod politicoș, să ne urcăm.

La aceste cuvinte, pornim pe scară, cu inima strânsă și cu moartea în suflet, căci la capătul ei vedeam începutul calvarului.

Când ajungem sus, fiecare din noi e introdus în camera ce-i era destinată. Ușa se închide în urma noastră, cheia se întoarce și... adio tovarăși, adio libertate! Toate emoțiile, prin cari trecusem atâtea ore de-a rândul, trebuiau să culmineze aci!...

*
*
*

Iată-mă dar închis, de-abinelea închis! Închis în țara mea de streini, închis fără să știu pentru ce și fără nici o formă de judecată! Smuls din mijlocul familiei, terorizat și aruncat în celulă ca cel din urmă criminal, nu lipsea decât ștreangul, care în momentul

acesta mi s'ar fi părut mai dulce decât viața, ce mi se lăsa!

• Toată după amiaza zilei, până seara târziu, am petrecut-o în cea mai mare neliniște, așteptând încă, ceas cu ceas, în contra ori căruia bun simț, sosirea ofițerului, pe care-l anunțase locotenentul cu „cap de bou“, în tocmai ca naufragiatul care nu voiește să scape din mâini ultima scândură desprinsă de pe vasul scufundat. Deșartă așteptare!

La orele 7 am luat masa de seara: un ghișeci rece, temperatură de Decembrie, o bucățică de pâine și un pahar cu apă. Mai multă frugalitate nu se putea! Spartanii inșiși, cu ciorba lor neagră, ar fi fost geloși. În orice caz, începutul promitea destul. Dar, ori cum ar fi fost acest început, el mă lăsa aproape nepăsător și dacă m'am atins de prima masă a captivității, am făcut-o mai mult instinctiv, mecanic, fără să-mi dau bine seama de ceea-ce făceam.

Când personalul de serviciu vine să-mi ridice tacâmul, îmi iau curagiul și întreb pe unul din gardieni, dacă n'a auzit vorbindu-se de un ofițer, care trebuia să ne vadă în timpul zilei?

— Nu, n'am auzit de nici un ofițer.

— Așa ni s'a spus, că vom fi vizitați de un ofițer, care ne va pune în libertate!

Cu un surâs mefistofelic, gardianul îmi dă un răspuns care îmi face impresia unei lovituri de topor:

— Așa repede? De abia ați venit la noi!

Și, potrivit instrucțiunilor ce avea, gardianul scurtează vorba și mă părăsește, întorcând cheia în ușe.

Adio orice speranțe de acum înainte! De abia venisem, în adevăr! Trebuia absolut să petrec noaptea aci, la Imperial, rămânând ca a doua zi să văz dacă se va decide ceva nou cu noi.

Ah, această primă, noapte de închisoare, cea dintâi din viața mea, noapte de neodihnă, de durere și de groază, n'o voi uita nici odată! Ceea-ce mă sdrobia, nu era teama pericolului personal, care mă putea amenința; nu, căci viața nu mai însemna nimic acum și Germanii dăduseră destule probe de modul cum înțelegeau să respecte legile divine și cele omenești. Eram în mâna lor și mă așteptam la orice. Dar dacă ei îmi răpiseră libertatea externă, sequestrându-mă, n'au putut să-mi înăbușe și conștiința. Sentimente multiple se trezeau în adâncul ei, unele din ele atât de puternice, că îmi răscăliau întreaga ființă și-mi luau posibilitatea de a mă liniști.

Acum îmi făceam reproșuri sângeroase de ce nu plecasem în Moldova, de ce m'am lăsat convins de vocea rațiunii, rămânând locului (1)? Ar fi fost poate o nebunie să

(1) Odată cu evacuarea Bucureștilor, am lăsat să plece la Iași, cu Ministerul de Război, pe copilașul meu cel mare, hotărât să-l urmez și eu în curând cu familia. Mai înainte însă trebuia să mă prevină telegrafic dacă va fi putut găsi pe la

plec, în situația excepțională în care mă aflam; dar dacă acolo, plecând fără rost, mi-ași fi expus familia, aici, lăsând-o la discreția dușmanilor, cari se arătau răzbunători, va avea de sigur mai mult de suferit. Incartierări forțate, rechiziții, brutalizări nimic nu va lipsi.

Acasă aveam arme, pe cari nu le predasem, deși eram obligat. Fratele soției mele, întors de pe front în stare gravă, mi le încredințase spre păstrare. Dacă Nemții îmi vor face perchiziție în absență, după cum părea probabil și le vor descoperi? Ce sancțiune vor da acestei descoperiri? Nu era de ajuns că eu plecasem fără să fi putut lua o singură dispoziție în vederea părăsirii căminului; că soția mea avea să lupte de aci înainte singură cu toate lipsurile inerente ocupațiunii; trebuia oare să fie și amendată, conform

prieteni sau pe aiurea o locuință oarecare, căci soția mea se găsea într'o situație *interesantă* și nu mă puteam expune să plec cu ea în necunoscut, fără să aibă asigurat cel puțin un loc de odihnă, cu atât mai mult cu cât aveam pe lângă noi și pe celalt copilăș mai mic. Din nenorocire, telegrama trimisă din Iași n'am primit-o.

La această piedică, s'au mai adăogat și insistențele puse de Crucea Roșie pe lângă soția mea, ca să nu părăsească postul ei dela spitalul No. 102, care era plin de răniți, tocmai acum când starea lor necesita mai multe îngrijiri și serviciile medicale fuseseră descompletate.

Aceste două motive, deopotrivă de puternice, au avut asupra mea o influență hotărâtoare, deși știam că nu voi scăpa de vindicta germană, rămânând în București. Cel puțin răniții vor găsi o mângâiere în îngrijirile devotate ale soției mele, alături de personalul superior al spitalului, și, la momentul însemnat de destin, nu vom periclita nici sosirea mosafiralui așteptat. — Acest mosafir a sosit în luna lui Mai. Secțiunile medicală și chirurgicală îi de la Filantropia, ca un omagiu pentru soția mea, l'au botezat, iar în Iunie 1918 D-zeu l'a luat în corul lui de îngeri!

ordonanțelor, și poate și închisă, ca tainuitoare de obiecte prohibite!? Și în cazul acesta, ce devenea copilașul meu, rămas pe seama unor servitoare streine, pe mâinile cui avea el să cază?

Admițând chiar că Nemții n'ar fi descoperit armele în chestiune, ei ar fi găsit totuși printre hârtiile mele de pe birou, câteva articole de gazetă, foarte vehemente la adresa Kaizerului, pe care le scrisesem, fără să le fi publicat, înainte de intrarea noastră în acțiune. Ce repercusiune ar fi avut ele asupra regimului la care eram supus în închisoare? Mi-ar fi pregătit desigur un sfârșit din cele mai neînchipuite.

Toate aceste perspective se perindau pe dinaintea imaginației mele surexcitată, făcându-mă să sufer cumplit... De culcat, nici gând. Incepuse să-mi fie urât; o teamă neexplicabilă mă coprinsese și nu voiam să sting becul electric, deși se făcuse târziu. Umblam prin cameră, desorientat și cu pumnii încheștați, ca și când ași fi avut să mă apăr în contra unui dușman ce mă pândea. A trebuit ca gardianul de pază să-mi bătă de mai multe ori în ușe ca să sting lumina și să mă așez în pat, unde n'am făcut de cât să mă svârcolesc până la ziuă.

După o noapte nesfârșită, în care n'am putut da ochii în gene, la orele 8 dimineața, ni se aduce cafeaua cu lapte. Cam rece, această cafea, dar ce vrei? Se vede că așa era ordinul. Ca și ghiveciul de seara, ca-

leaua cu lapte trebuia să ne aducă aminte că suntem la răcoare!

Tocmai trecea unterofiterul. 'L rog frumos să dispună ca să mi se dea un săpun. „Aici n'avem deposite de săpun“ răspunde în mod peremptoriu omul, care ținea în mână soarta noastră.

O jumătate de oră în urmă, santinela mă anunță că avem voie să stăm pe culoar, până ni se fac camerile. Nu las să mi se spună de două ori și ies numai de cât afară. Dar aci, o mare surpriză. Dela Lucrările Publice plecaserăm 7; acum eram 30! Membri dela Casație, procurori generali, avocați de seamă, mari proprietari, senatori și deputați, comercianți de frunte, profesori universitari, medici, ziariști etc.! Ce distinsă societate! Și câtă mulțumire, de ne-ar fi permis totdeauna să comunicăm între noi! O nouă Academie, mai interesantă poate, desigur mai pitorească decât cea adevărată, va lua naștere în mansarda dela Imperial, o reală Academie platoniciană!

Mă interesez de vecinii mei din dreapta și din stânga. Eu ocupam camera 418; la 416 eră d-l Pilat, senator, cumnatul primului nostru ministru, iar la 420 d-l A. Ciurcu, cunoscutul ziarist și publicist.

Intrăm numai decât în vorbă unii cu alții. Preocuparea de căpetenie a tuturor era să lămurim misterul încă nelămurit, care ne apăsa. Din informațiile culese dela unii dintre

noi veniți, cari putuseră afla câte ceva de prin oraș, unde vestea internării noastre se răspândise repede, ajungem la concluzia că această internare curioasă nu era motivată de nici o vină personală și nu urmărea decât un singur scop: liberarea prizonierilor civili de naționalitate streină, cari fuseseră duși de guvernul nostru în Moldova.

După părerea generală, guvernul român, luând cunoștință de ceea ce se petrecea la București, va trebui să admită schimbul, întrucât nu era nici o rațiune, care să stea împotriva. În trei-patru zile, maximum o săptămână, aveam să fim puși în libertate!

Odată acest lucru stabilit, fără nici o bază, ce e drept, convorbirile iau altă direcție. Războiul și nenorocirile țării, după cum era și natural, devin obiectul unor discuții aprinse. Unii critică, alții se revoltă, nimeni nu des-perează.

După o oră de libertate și camaraderie, suntem poftiți înăuntru.

Ne despărțim relativ voioși. Ideea că vom putea să ne vedem zilnic și să părăsim, în curând închisoarea, ne schimbă dispozițiile la toți. Orele de izolare se vor scurge repede, ne ziceam fiecare din noi; zilele de asemenea. Si în cele din urmă, dacă vom avea de suferit ceva, suntem ostatici; durerile noastre fac parte. din durerile țării și n'avem dreptul să ne plângem, când țara e trecută prin foc și sabie.

Liniștit pășesc în camera mea. Sbuciu-

mul din ziua precedentă, neodihna și agitațiile din timpul nopții, mă doboară. Involuntar închid ochii... sunt în țara visurilor. Până la ora 1 p. m. când ușa se deschide pentru dejun⁽¹⁾ nu mai știu ce se petrece împrejurul meu.

După dejun, găsesc ocupație examinându-mi camera, căreia nu-i dădusem încă nici o atenție. Măsur zidurile cu ziarul „Bukarester Tagblatt“ a cărui dimensiune am cunoscut-o mai târziu acasă: 2,50 metri lățime pe 3,75 lungime și ferestrele la stradă, iată numărul 418. Puteai privi de aci în curtea Palatului, și peste Palat pe peronul Fondăției. Plecându-te nițel, vedeai și Calea Victoriei, colțul dintre cafeneaua Imperial, casa Rosenthal și Palat, precum și trotuarul mai depărtat din fața băcăniei Ciobanu.

Interiorul camerei era destul de cochet. Mobilă nouă, imitație de pitchpin, care-ți producea o impresie de frăgezime. Instalație electrică și calorifer, nimic nu lipsea! Era o celulă, dar o celulă drăguță, prevăzută cu tot confortul. De sigur, nu pentru destinația, ce i se dădea acum, fusese ea orânduită... Pe masa din mijloc se vedeau încă, destul de limpede, urmele sticlelor de șampanie din vre-

(1) Masa o luam fiecare în camera noastră individuală. Personalul de serviciu se compunea, pe lângă două servitoare, din patru gardieni, cari aveau ochiul ager spre a împiedeca orice corespondență în afară. Măncarea la început lăsa de dorit; mai pe urmă însă s'a ameliorat în mod simțitor. După plecarea mea, s'a schimbat iarăși în rău. De notat că fiecare plătiam costul întreținerii noastre. E și aceasta o inovație germană, destul de originală.

murile fericite de libertate, cari păreau acum așa de vechi. Perechi vesele, fără îndoială, tineri cheflii, bohemi fără grija zilei de mâine, gustaseră o clipă din deliciale vieții, în acest loc nenorocit, unde noi trebuia să îndurăm calvarul. Ce răsturnare a lucrurilor omenеști și ce contrast!

La venirea noastră în hotel, totul era acoperit de praf, din care cauză mâna mea devenise catrană din prima zi. De vină sunt numai eu, fiindcă în cele din urmă nu mă obliga nimeni să ating obiectele dinăuntru!

În dimineața aceea se făcuse, ce e drept, o încercare lăudabilă de curățenie, dar ferestrele rămăseseră tot negre, cu toată grija ce avusesem de a atrage atenția servitoarelor asupra acestui punct, iar d'asupra Calóriferei atârnav pânze de păianjeni. Mă întreb și acum dacă prizonierii puteau pretinde să aibă ferestrele limpezi și dacă și păianjenii n'au dreptul să trăiască aievea, într'un colț retras dintr'o celulă, de exemplu?

Cu păianjenii mă voi împăca, mi-am zis eu, îmi vor fi tovarăși zilelor de restriște, dacă va fi ca să trec prin asemenea zile, dar ferestrele negre nu le pot suferi. Cum să fac ca să le aduc la normal, e prima întrebare ce mi-am pus? Batistă n'aveam de cât una singură și-mi era teamă s'o sacrifice, neștiind când voi putea să mai am alta; proșop de asemenea. Un minut de gândire: am găsit. Voi sacrifica cearșeaful de pe cuvertură. L' desfac dar fără ceremonie, îl voi

la un colț și cu multă băgare de seamă, spre a nu fi observat de santinela de pe trotuarul Palatului, mă pun pe lucru: în curând geamul devine transparent, iar cearșaful ia culoarea geamului.

Mișcarea și sgomotul de pe stradă mă atrag. Apropii un scaun și privesc la fereastră. Valurile de lume, cari forfoteau în toate părțile, cu toată vremea nesigură, îmi amintesc că e Duminică, zi de sărbătoare și de odihnă dela Domnul! O teamă mă coprinde: nu cumva, lungezând mai mult aici, să uit rostul zilelor. Caut mijlocul de a para la această eventualitate. Sistemul de raboj al strămoșilor noștri mă pune pe cale. Voi creșta cu cuțitul pe tocul ferestrei, de fiecare zi câte o creștătură la ora dejunului, când pot să am un cuțit, începând cu ziua de Sâmbătă 3. Decembrie. Această dată importantă o notez numai decât pe fundul dela cutia mesei, cu un cui, găsit din întâmplare în cameră, indicând că e data intrării mele în închisoare.

Se inserase. Aprind electricitatea și caut în palton ziarul „Bukarester Tagblatt“, despre care am amintit mai sus. Il cumpărasem în drum, la plecarea mea de acasă. Imi propun să-l citesc, în partea românească, dar după câteva minute îl arunc cât colo. Gândurile mă iau și mă duc pe aripele lor departe, spre frontul nostru, spre frații noștri, spre toți fiii acestei țări, cari sângerau atât de

grozav pentru cel mai sfânt dintre idealuri, ce părea acum îngropat pentru totdeauna!

Și tot gândindu-mă, timpul trece și nimeni nu vine să ne mai întrebe de ceva. În sfârșit, după masă, pe la orele 8, se deschid din nou ușile și până la 8 și jum. suntem liberi. Profităm cu lăcomie de aceste momente de libertate, ca și cum am fi presimțit că erau cele din urmă!

În depărtare, pe culoar, zăresc pe unter-ofițerul nostru. Împreună cu alți camarazi mă îndrept spre el și-l rugăm să ne dea voie ca să ne procurăm cărți, fie de acasă, fie din orași, cu conținut de orice natură, fie chiar gramatici sau dicționare — ce putea fi mai inofensiv? — numai să avem cu ce să ne ocupăm timpul.

Unterul, măsurându-ne de sus până jos, ca și cum ar fi voit să ne spună: „voi credeți că ați venit aici pentru distracții“, ne răspunde în mod grav: „oprit, exclus“. Toate stăruințele noastre cad în apă față de îndărătnicia lui.

După o jumătate de oră, înapoi la arest și pentru totdeauna până la plecare.

A doua zi de dimineață așteptam în deșert să vedem ușile deschizându-se: „Interzisă în mod absolut orice comunicare de aci înainte“, ni se răspunde.

Așa dară, nici corespondență cu familiile noastre, lăsate pradă desnădejdiei, nici cărți de nici un fel, nici comunicare între noi, nici libertate cât de redusă! Era sistetul

recluziunii draconiene, al pedepsei celei mai teribile ce se poate aplica unui criminal ordinar! Iată situația noastră reală.

Aveam o mângâiere. Cele două zile de până aci trecuseră repede — mai ales că erau și zilele cele mai scurte de peste an — și nutriam speranța că tot așa va fi și de aci înainte, până la liberarea noastră, pe care o socotiam iminentă. Inșelătoare speranță!

Deocamdată, primesc noutatea cu răceală, aproape cu indiferență. Reiau ziarul, pe care-l începusem în ajun, dar de douăzeci de ori îl voi relua și tot de atâtea ori îl voi arunca cu desgust. Nici odată, nici chiar în timpul urâtului celui mai chinuitor, nu mi-a fost cu putință să citesc până la cap un articol măcar din această mizerabilă foaie a dușmanilor noștri.

Uitându-mă prin cameră, spre a mai descoperi ceva nou, văz două afișe, lipite pe ușe. Unul conținea tariful hotelului din vremurile normale, cel-lalt era o ordonanță polițienească, privitoare la străini. Amândouă aprobate și semnate de fostul prefect de poliție, Corbescu. În lipsă de altă literatură mai înaltă, le citesc pe amândouă în întregime. Searbede ca toate afișele, dar când n'ai ce face, tot e ceva. Tariful, ce e drept, are și darul de a-mi procura emoții. Un simțământ de indignare mă coprinde când aflu că celula mea e tarifată cu 7 lei pe zi, iar un ceai, ori o cafea cu lapte, cu 2 lei!

Dar bine, pentru D-zeu, cum e permisă această speculă neomenoasă, chiar și în țara noastră, unde atâtea lucruri sunt permise!

Trec la fereastră. Vreme urâtă, lume puțină pe stradă. Din când în când câte un prieten pe calea Victoriei. Mă plec într'adins mai mult, doar voi fi văzut de vreunul. Zadar-nice silințe. Si ce n'ași fi dat să fi putut comunica un singur cuvânt acasă!

Imi obosiseră privirile. Incep turneul prin cameră, dela fereastră până la ușe și vice-versa, spre a-mi obosi și trupul și a-l dispune astfel pentru odihnă. Conform unui plan stabilit, voiam ca în tot timpul cât voi avea cinstea să fiu deținut, dela orele 2—3 și jum. p. m. să mă culc și dacă n'ași putea să dorm, din lipsă de obicinuință, cel puțin să dormitez; dela 3 și jum. înainte, cât va fi lumină, să privesc la fereastră, iar restul zilei până la 7, să cuget stând locului, ca Academicienii, ori plimbându-mă, ca Peripateticienii⁽¹⁾. Dar cât de greu e să aplici un plan în închisoare, unde de multe ori nu mai ești stăpân pe nervii tei și trebuie să te lași în voia întâmplării!

* * *

De bine, de rău am dus-o astfel câteva zile. Cu toată rigoarea consemnului, am pu-

(1) Ceasornicele ne fuseseră luate, dar unii dintre noi aveam fericirea să putem vedea orologiul dela Palat și pe cel dela Fundație. Ia alții ferestrele dădeau pe culoar: eră pentru ei un dezastru.

tut totuși și în acest interval să schimb din când în când câte un cuvânt, fie cu vecinul meu din dreapta, fie cu cel din stânga (1).

Gardienii germani păstrau față de noi o atitudine rece, rezervată. Argumentele sunătoare, mijloc infailibil de a-i dispune în favoarea noastră, după cum s'a dovedit mai târziu, ne lipsiau. Autoritățile avuseseră grije, după cum am spus mai sus, să ne ia tot. De aceea tot ce le-am cerut, ne-au refuzat. Astfel, într'o zi rog pe unul din ei să-mi procure dela restaurantul hotelului o scobitoare. „Lux inutil“ răspunde el, în mod peremptoriu! O scobitoare, lux inutil, fie! Noroc că fundul scaunului meu, unicul ce posedam, era de paie. Am scos un fir și-am rezolvat chestia.

De acasă nu știam încă nimic și n'aveam nici puțința de a mă informa dacă soția mea știa ceva despre mine. Pusă în curent cu isprăvile Germanilor din Belgia și Franța, dela începutul războiului, mă temeam să nu-și fi închipuit că am avut o soartă și mai rea decât aceea pe care o înduram.

Tocmai când mă așteptam mai puțin, Joi seara, pe la orele 6 p. m. — pe afară cădea o ploaie rece și un vânt ascuțit o biciuia puternic — unterofițerul intră în camera mea cu două geamantane în mână și-mi spune:

(1) De obicei dimineța se făceau câte două camere de odată și cei doi vecini se puteau vedea. Mai era posibilă vederea întâmplător, pe culoar, când «ne ceream pe afară» ca școlarii.

„Le-a adus d-na Burileanu, care este jos în stradă. Ce răspuns să-i dau din partea d-tale, fiindcă nici de văzut, nici de scris nu este voie“ ?

O piatră mare simțiam că mi se ridică de pe suflet.

Incredințez unterofițerului răspunsul meu verbal și în prezența lui deschid cele două geamantane, nu cumva să se fi strecurat înăuntru vreo scrisoare prohibită, sau vre un obiect, care ar fi pus în pericol siguranța stăpânirii germane. Omul oficialității se asigură de visu că soția mea nu îmi adusese nimic compromițător, afară de câteva numere din Bukarester-Tagblatt, pe cari se grăbește să mi le confiște, cu toate protestările mele.

După plecarea unterului, examinez mai de aproape conținutul și văz cu mirare, printre alte lucruri, îmbrăcăminte de iarnă, flanele — deși nu obicinuiam să port — șoșoni, rufărie din belșug, două jurubițe de ață, o testea de ace și... medicamente de tot felul. Soția mea îmi pusese înăuntru tot ceea ce mi-ar fi trebuit pentru o lungă călătorie. Credeam că visez. Va se zică nici idee de liberare!... Nu ne spusese oare Dumineca trecută unii dintre noii veniți că Nemții ne vor trimite în Anatolia, dacă Brătianu nu va da drumul prizonierilor civili din Moldova? Și soția mea îmi confirma acum, în mod tacit, această veste, pe care o aflase desigur din isvor bine informat. Dar, decât moartea

în Anatolia — căci deportarea aceasta nu însemna altceva — mai bine în țara mea, și-mi făcusem deja planul pentru ceasul din urmă.

Perspectiva se schimbase de atâtea ori și în mod așa, de violent de la plecarea mea de-acasă; necunoscutul succedase atât de brusc necunoscutului și mă sguruise așa de adânc, încât de astă dată n'am putut să-mi mai impun voința. Am avut o izbucnire de lacrimi, pe care cu greutate am potolit-o.

Târziu de tot, când pe stradă amortise orice mișcare și nu se mai auzia decât pasul santinelei de pe trotuar, deschid ferestrele. Simțiam nevoie de aer. Ploaia încetase, vântul sufla încă, deși mult mai domol: era tânguirea lui cea de pe urmă. Incolo, nimic, nemărginire. Ochii se perdeau în abisul întunerecului fără fund; numai spre dreapta, departe, în direcția Cotroceni, două diamante ardeau în foc. Rămân multă vreme în contemplație; atras de aceste lumini misterioase și aproape fascinat. Dacă n'ar fi fost frigul intens, care începuse să mă pătrunză, ași fi stat de veghe până de spre ziuă, fantomă albă la fereastra celulei. Fără voie a trebuit să închid... Mă așez din nou în pat și... lupt cu mine însumi toată noaptea.

Resemnat și de astădată, ca omul care nu poate întoarce destinele, încep să mă îmbrac dis de dimineață. Eram nerăbdător să-mi fac toaleta, căci nu mă mai suferiam. Aveam acum săpun și brici de ras și pieptene și rufărie de schimbat. Cea de pe mine deve-

nise imposibilă. Ce mulțumire! Și cât de mândru m'am simțit și de ușor când m'am văzut iarăși curat!

Așezarea lucrurilor din geamantan în dulap, în cutiile dela spălător și in cuier, mi-au procurat o variație plăcută și n'am știut până ce a venit ora dejunului.

După amiază, am rupt-o înfărșit cu monotonia ucigătoare a programului meu de somn, de plimbare și de meditațiune și m'am îndeletnicit cu altceva mai recreativ: am căutat să întăresc nasturii dela vestă, să cos mai solid chietoarea dela palton, să repar câte ceva pe la căptușeala mânecelor, pe unde mi se părea mai periclitată, să pun ordine la breteluri și peste tot pe un de era posibil să fac ceva, numai să treacă timpul, și timpul trecea în adevăr!

Tocmai terminasem această operație, care îmi reamintea plăcut vremurile de student, destul de depărtate, când începe să se întunece. Cu aprinderea luminei, mă așez la scris, dispunând acum de tot ce-mi era necesar și scriu până târziu noaptea... *Notele din închisoare*, în dorința ce aveam de a lăsa familiei mele o relațiune exactă de cele petrecute și o ultimă amintire despre mine, în cas că, dintr'o împrejurare sau alta, nu mi-ar mai fi fost dat să o revăz.

* * *

Sâmbătă 10 Dec. Se împlinise o săptămână dela internarea noastră. Pentru cine n'a gustat

din plăcerile recluziunii, nu e mult, fără îndoială. Pentru noi, ni se părea un secol. Și nici o veste nu venia de nicăieri; nimic care să ne facă să întvedem apropierea sfârșitului, sub orice formă s'ar fi înfățișat el. Aflasem numai că numărul prizonierilor creștea pe fiecare zi. De aci nu se putea trage nici o concluzie, la drept vorbind. De aceea și noi rătăciam cu mintea în necunoscut, fără criteriu, fără busolă.

Opt zile! Dacă guvernul nostru ar fi voit, timpul nu i-ar fi lipsit ca să răspundă. Va mai răspunde el oare? Iată întrebarea ce era în gândul fiecăruia.

Mi se urâse. Nu știam ce va aduce ziua de mâine, cu toate acestea nu pierdusem încă speranța și nu voiam să pierd nici răbdarea. Amenințarea cu Anatolia începusem să o consider ca o sperietoare, dacă nu ca o născocire (1).

Mă așez iarăși la masă, cu intenția de a continua „Notele” începute în ajun, când aud pe cineva la ușe. Era un control. Numai decât ascund și creion și hârtie, căci nu era iertat să dispui de asemenea arme, primejdioase pentru triumful *Kulturei*. Soția mea mi le strecurase printre rufărie. Două ore scriu fără întrerupere, ajungând aproape la zi, în urmă trec la fereastră.

(1) Scrisoarea adresată de d-l Marghiloman M. S. Regelui Ferdinand la 10 Ian. 1917 și publicată în Gazeta Bucureștilor dela 25 Oct. 1917 dovedește tocmai că această amenințare a fost preferată de Nemți și putea să fie tradusă în fapt.

Dela internarea noastră, nu avusesem o singură zi cu soare. Timpul se menținuse urât, cu variațiuni de ploaie, de vânt, de ceață, de umezeală. Cerul, mereu încărcat, înfășura orașul într'o mantie de nepătruns. Din înălțimea hotelului Imperial planam, așa zicând, d'asupra tuturor clădirilor, cu toate acestea orizontul nostru rămăsese foarte mărginit, căci ceața, nouri și întunerecul, ne împedecaseră să-l îmbrățișem pe o întindere mai mare. Cine se putea plânge însă? Era o armonie desăvârșită între manifestările fizice și simțimintele tuturor. Martoră la dezastrele noastre și la suferințele invaziei, natura se îmbrăcase în vestminte de doliu.

Dar, toate au un sfârșit. După atâtea zile posomorâte, acum, în dimineața de Sâmbătă 10 Decembrie, soarele își arată din nou fața lui strălucitoare. El apare pe orizont ca un rege în momente de sărbătoare, spre a ne încălzi sufletele obijduite și a sădi iarăși în ele speranțe și iluzii... Vălul ce acoperea orașul se rărește, devine străveziu, iar din mijlocul lui răsar, în toată splendoarea măreției lor, Bucureștii de sus. Observam desfășurarea fenomenului și nu-mi mai săturam privirile.

Eram mulțumit, încântat pot zice, că aveam privilegiul să încerc impresii și senzații noi și nu voiam să mă mai despart de fereastră. Incepusem să examinez mai amănunțit regiunea superioară ce se întindea înaintea ochilor. Un simțimânt de imensitate părea

că-mi covârșește sufletul la acest examen, căci orașul nostru ca și valurile mării ondulează fără sfârșit: aci se ridică, aci se coboară, se lărgeste, se întinde și se pierde în zare uninduse cu Cerul. Multiplicitatea și incoerența perspectivelor aeriene îți dau o idee exactă de lipsa de unitate ce domnește jos; ele farmecă deocamdată ochiul, iubitor de pitoresc și adaugă la simțimântul infinitului o impresie de ceva confus, nehotărât, caotic. Bucureștiul de sus îți apare ca un Dedal nesfârșit, cu o suprafață din cele mai accidentate... Găsim și aci, în neorânduiala și tumultul acestui spectacol, nu știu ce armonie secretă cu desorientarea din sufletele noastre turburate, de unde întunecul nu fusese încă alungat de lumina adevărului.

Când te duci într'o galerie de tablouri mediocră, ori vizitezi un salon anual în care operele n'au fost alese, după o scurtă aruncătură de ochi, simți, în mod aproape fatal, o obosială psihică, o depresiune morală, care se resfrânge asupra întregului organism și nu o poți învinge decât părăsind localul. Cam la fel am pățit și eu cu excursia mea d'asupra Bucureștilor. În loc de recreare, m'am ales cu o stranie durere de cap... Remediu ar fi fost ușor; n'ași fi avut decât să părăsesc fereastra, dar în interior ce fericire mă aștepta? Aceeași amarnică singurătate, același urât chinuitor! Pus în alternativa de a alege între două rele, unul fizic și altul moral, am

preferat pe cel fizic și am rămas neclintit la locul meu, rătăcind mereu cu privirile când pe înălțimile Bucureștilor, când în zarea depărtată și în spațiul nemărginit, în care ași fi voit să mă pierd și cu trup și cu suflet, ca în Nirvana!

Cu cât regret nu m'am despărțit de bara ferestrei, când personalul de serviciu a venit să-mi aducă dejunul! Mi se părea că e un sacrilegiu și, față de mine însumi, un fel de trădare, să schimb aerul curat din afară, lumina acestei zile atât de senine, priveliștea soarelui însuși, care, dela venirea dușmanului își ascunsese fața, după cum am spus, și acum, ca un semn de bună veste, zimbă maiestos, cu pustiul din închisoare, dar... a trebuit.

După amiazi, cu ce era să mă mai ocup? Afișele de pe uși le citisem și recitisem, ajungând să le știu pe de rost. Făcusem chiar un studiu filologic asupra lor, dar în cele din urmă eram sătul de această proză indigestă; spiritul refuza să o mai primească. M'am gândit atunci să întrebuintez elementele disponibile și mi-am adus aminte de munca Penelopei. Tot folosesc la ceva studiile clasice! Scot toate hainele și rufăria afară, pun mâna pe foarfeci și fără să stau mult pe gânduri, dau jos toți nasturii. Li amestec apoi împreună spre a-mi prelungi sarcina, iau acul și ața și caut să-i cos la loc, găsindu-mi astfel de lucru până seara.

Scrisesem, privisem, lucrasem. Aveam a-

cum dreptul să mă plimb, dela uşe la ferastră şi vice-versa.

Pe la orele 8 1/2 eram în pat, ca de obicei. La uşa vecinului meu din dreapta bate cineva. Intrigat, îmi îndrept auzul într'acolo. Era vecinul meu din stânga, d-l Ciurcu, care venise să-şi ia rămas bun dela d-l Pilat.

— Cum, d-ta pleci? îi zice acesta din urmă.

— Da, am primit chiar acum ordinul de liberare.

— Cum ai făcut?

— Am scris un memoriu guvernatorului.

— Cine e guvernatorul? S'a numit cineva (1)?

— „Nu ştiu cine e, dar indiferent. I-am spus că probabil sunt închis pentru articolele mele din Adevărul. Eu însă n'am făcut nici odată parte din comitetul de redacţie al ziarului, ca să-mi asum răspunderea direcţiunii politice, pe care o urma d-l Mille“.

Articolele d-lui Ciurcu din Adevărul dovedesc totuşi că d-sa admitea ideile naţionaliste ale ziarului (2).

Imi închipui că în cugetul d-sale, d-sa îşi zicea ca Francisc I, regele Franţei: „j'en ai menti par la gorge“. Dacă n'a făcut în mod

(1) Până la internarea noastră nu se numise încă guvernatorul. Se citaseră însă diferite nume.

(2) A se vedea de ex. articolul d-sale intitulat „Mentalitate Maghiară“ din No. 9961, cu data de Mercuri 3 Dec. 1914, articol foarte judicios de altfel.

formal această rezervă, probabil că n'a voit să fie auzit.

Liberarea d-lui Ciurcu m'a întărit în credința mea dela început, că Nemții voiau prin internarea noastră, să pedepsească pe aceia cari contribuiseră, într'o măsură oarecare, să creieze în țară o atmosferă de dușmănie în contra puterilor Centrale. Noi n'am fi fost prin urmare, după cum ne închipuisem dela o vreme, niște prizonieri mai de seamă, destinați să plătim pentru prizonierii civili, ridicăți de guvernul nostru. Noi plătiam pentru noi înși-ne; eram închiși fiecare pentru păcatele noastre proprii. Și păcatele mele erau mari, fiindcă scrișesem în Acțiunea, în Adevărul, în Noua Revistă Română articole tendențioase, cari nu lăsau nici o îndoială asupra simțimintelor mele naționaliste.

Dacă unii dintre noi aveau o vină pozitivă, pentru alții vina era negativă, fiindcă nu căutaseră, prin influența de care se bucurau, să împedecă deslănșuirea evenimentelor. N'au făcut-o, sunt deopotrivă vinovați ca și ceilalți. În închisoare ipotezele constituie un aliment esențial al spiritului, chiar și cele mai absurde. Ele sunt totdeauna favorizate prin lipsa de știri positive din afară.

Acum îmi explicam perfect de ce guvernul nostru nu răspunsese încă. Cum era să răspundă, dacă nu-l solicitase nimeni? Imi explicam și sălbăticia regimului, ce ni se impusese, căci dacă ar fi fost vorba de un schimb de prizonieri, calea cea mai bună

nu era de a recurge la mijloace extreme; din contra, asemenea mijloace ar fi un obstacol mai mult.

Și închipuirea mea mergea mai departe. Inchisoarea noastră putea să nu fie decât o simplă prevenție, până la judecată, după cum bănuisem la Lucrările Publice. Iar judecata aveau să o facă tribunalele militare, sub regimul stării de asediu. Soarta noastră mi se părea astfel ca și hotărâtă!

Stăpânit de aceste idei, încerc să-mi rememorez articolele mele din ziare, spre a vedea dacă meritau onoarea ce mi se făcuse din cauza lor și a gusta totdeauna din bucuriile răutății, despre cari se zice că ar avea un farmec deosebit.

* * *

După o noapte de visuri urâte, mă deștept a doua zi, Duminică, în strigătul asurzitor și inconstient al cameloților: „Bukarester-Tagblatt, Gazeta Bucureștilor“, care le dădea pâinea zilnică, o pâine destul de neagră și de amară.

Luăm cafeaua cu lapte cu o oră mai târziu ca de obicei, fiindcă ceasornicul nostru se regulează de aci înainte după cel german și la 7 $\frac{1}{2}$ sunt la fereastră. Un lucru mă surprinde: nu mai văz și nu mai auz tramwaele electrice. În schimb, zăresc grupuri-grupuri de femei, alergând încoace și încolo, cu pași repezi, ca niște disperate, unele desculțe, altele aproape goale, purtând în brațe

câte un pachet, în care își învăluiseră fructul pântecelui lor, țărânce dela țară și orășence dela orași, ai căror soți erau de sigur pe front! Pe unde vedeau adunate persoane mai de seamă, aceste nenorocite se opriau și întindeau mâna, apoi își continuau drumul cu aceeași grabă. Ai fi zis că un bici de foc le mâna dela spate. Da, era focul pâinei, care nu se mai găsia, era viața copiilor din brațe și a celor de acasă, care le ardea sufletul și le făcea să uite rigorile vremii. Ți se sfâșia inima la această privileție și n'aveai curagiul să te mai gândești la propriile tale încercări: noțiunea acestora dispărea în imensitatea milei, care te cuprindea. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Orașul era acoperit de o ceață deasă, care încetul cu încetul se rărește, devenind purpurie; pe la orele 10 întreaga atmosferă era inundată de soare, iar Cerul strălucea ca o boltă de cristal. D'asupra Bucureștilor nu se mai zărea o singură pată, un singur nuor. Doar fumul ce ieșia din nenumăratele coșuri lăsa pe azur atâtea dungi vinete, ce plutiau la voia întâmplării, combinându-se între ele și formând niște brâuri nesfârșite.

Acest fum îmi întorcea gândurile spre căminul meu desolat, unde nu știam de va fi licărind o schinteie de foc. Cu mult înainte de internarea mea, începusem să ard din mobilier: scaune mai vechi, albi, mese, butoaie, toate fuseseră rând pe rând sacrificate. Fie incurie din partea guvernanților,

tie imposibilitate de aprovizionare din cauza împrejurărilor, capitala rămăsese fără combustibil și populația era lăsată în voia soartei. Ah, dacă natura ar fi mai miloasă decât oamenii și ne-ar cruța cel puțin de o iarnă prea aspră, îmi ziceam în mine însumi⁽¹⁾!

Fiind zi de Duminecă — a doua de când mă aflam închis — Bucureștiul e pe stradă. Zăresc din nou trecând prietini, cari nu se îndoiau poate că acolo, sus, sub acoperiși, sunt suflete zdrobite, cari se topesc. Îi urmăresc cu privirea atâta cât pot și devin gelos de libertatea lor. Văz soldați, automobile, trăsuri, lume, furnicând în sus și în jos pe Calea Victoriei și în fața Fundației, unii veseli, alții preocupați... dar nu mai sunt soldații noștri, nici automobilele noastre, nici publicul nostru, iar în trăsuri se răsfată acum streinii! Unde e priveliștea ta de odinioară, capitală frumoasă, care ai ajuns de nerecunoscut? unde e haina ta obișnuită de sărbătoare? unde sunt echipagiile tale vestite? unde muscalii tăi? unde mândrii apărători ai țării?

Pentru cine ai făcut tu atâta toaletă în ultimii ani? Aceștia sunt musafirii pe cari-i așteptai? Palatele tale cele mai luxoase.

(1) Fatalitatea va voi însă altfel. După rigorile ce înduram din vina împrejurărilor, toți Aquilonii, toate vânturile Nordului și toate zăpezile Siberiei își vor da întâlnire pe pământul umed încă de sânge al scumpei noastre țări. Și această deslănțuire oarbă de elemente, ca o urgie dumnezeiască, părea că nu va mai lua sfârșit...

edificiile tale cele mai noi și mai elegante, au căzut pradă dușmanilor!

Piuitul straniu al automobilelor, costumele exotice al soldaților, exuberanța unora, streini de inima țării, gravitatea și tăcerea altora, totul arată fals în acest oraș, din care suflul vieții naționale s'a scurs!

În loc de Epoca, Adevărul, Universul, Viitorul etc. și atâtea ediții speciale, pe cari Bucureștenii și le smulgeau din mâini, nu mai auzi decât unul și același refren nesuferit: „Bukarester Tagblatt, Gazeta Bucureștilor“!

De ce nu vă ridicați o clipă din mormintele voastre, iluștri voievozi ai țării mele? Ați vedea pământul sfânt al României; pe care l'ați plămădit cu sângele vostru, pângărit de barbari și-ați vărsa împreună cu noi șiroaie de lacrimi!

Sufletul mi-era coprins de o tristețe fără margini. Nici odată până aci nu mă simțisem mai abătut. Cu tot alaiul de pe stradă și cu toate ademenirile vremii, care era splendidă, m'am retras dela fereastră și până seara n'am voit să mă mai arăt locului.

Ce preț n'ar fi avut acum pentru mine o carte, una singură! Stăpânitorii noștri, împingând cruzimea până la limitele extreme, ne-au refuzat această consolare.

Și totuși ei ar fi reprezentanții Kulturii! În numele acestei Kulturii, universitățile germane au aruncat, la începutul războiului, în cele patru unghiuri ale Universului, ma-

nifestele lor răsunătoare, spre a justifica acțiunea criminală a Kaiserului. Va veni ceasul, când vor fi chemați, toți la olaltă, să răspundă de faptele lor, dacă nu înaintea oamenilor, în fața dreptății eterne.

Nu știam ce să mai fac, încotro să-mi îndrept privirile și gândul. În golul ce mă înconjura, simțiam par-că, trebuința de a-mi rememora ceva, de a urmări un șir de fapte, o înlănțuire de idei. Caut o temă pe care să o dezvolt în tăcere, potrivită ca starea mea sufletească. După ce-mi plimb mintea în dreapta și în stânga, mă opresc asupra acestei chestiuni, atât de interesante și de simpatice — pentru timpul și locul în care mă aflam —: „Cari sunt internații mai de seamă din vremurile de altădată, cunoscuți în istorie ca filosofi, literați ori oameni politici? La ce regim au fost ei supuși în închisoare și ce putem învăța din exemplele lor“?

Această temă odată fixată, pornesc pe drumul amintirilor și numai decât îmi apar înaintea o puzderie de nume, din timpurile cele mai depărtate până în ziua de astăzi. Dintre ei, aleg, spre a le cere sfatul, pe aceia cari simbolizează o idee, reprezintă un caracter: Socrate, Bonivard, Voltaire, Mirabeau, Silvio Pellico. Rareori se va fi văzut o împerechere mai ciudată; tocmai acest lucru l'am voit și eu. Toată după amiaza am trăit-o în tovărășia lor și pot

zice că rare ori am petrecut momente mai plăcute.

Socrate, spune undeva, că după moarte speră să se întâlnească cu oamenii mari din trecut și să intre în intimitatea lor, făcând filosofie împreună, după cum făcuse în viață. La aceste cuvinte ale bătrânului filosof mă gândiam și eu, văzându-mă înconjurat de atâtea nume ilustre, și nu-mi era greu să mă socotesc printre cei ce nu mai sunt, în situația în care mă găsiam.

Am putut astfel să pășesc, împreună cu ei, în domeniul filosofiei, al literaturii și al istoriei și să judec cu toată seninătatea unei clipe așa de înălțătoare.

Toate aceste figuri mari dinaintea noastră, reprezentanți tipici ai umanității, au suferit mult în închisoare, Bonivard mai ales și Silvio Pellico, cel dintâi în subteranele castelului de Chillon, de pe marginea lacului Lemán; cel de-al doilea, în fortăreața dela Spielberg. Mirabeau exprimă un simțământ comun tuturor, când spune, în scrisoarea adresată guvernului său, din fundul celulei dela Vincennes: „Aici am încetat de a trăi și nu mă bucur de odihna pe care o dă moartea. Lâncezesc, fără folos, pentru natura întreagă“. Aceste cuvinte înduioșetoare, puteam să ni le apropiem fiecare din noi.

Și cu toate acestea, ei s'au bucurat de privilegii și au avut parte de mângâierea, care nouă ne era interzisă. Socrate putea să stea de vorbă cu prietenii săi și să con-

tinue, în cerc restrâns, apostolații din timpul vieții lor de libertate; celorlalți li se îngăduia să citească orișice și să scrie: operele concepute și scrise de ei în închisoare formează o întreagă literatură. Da... dar peste ei nu trecuse secolul civilizației teutone!

În scrierile și viața lor citesc un singur sfat: *reșemnare*!

Nu folosește la nimic să te revolți; împotriva tiraniei atotputernice nu există altă armă decât aceasta. Stoicismul zicea: *ἀνέχου καὶ ἀπέχου*. Iată ultimul cuvânt al înțelepciunii; iată suprema amăgire în orele lungi de singurătate și de întunec! Frumoase cuvinte, în adevăr! Voi încerca, de aci înainte, să mă conformez și eu acestui precept, pe care adeseaori l'am admirat în teorie. Sunt oare sigur că voi isbuti? Mai de grabă cred că voi asculta pornirile inimei și voi da curs lacrimilor, cari ușurează, îmi voi exprima indignarea în cuvinte aprinse și voi arunca blesteme în contra Kulturei.

Și acum se ridică din nou în fața mea chinuitoarea întrebare: Ce acte de scelerateță făptuit-am noi, ce crime, necunoscute încă în istorie, pentru a fi tratați, cum nici animalele „feroce“ nu mai sunt tratate astăzi (1).

(1) În timpurile noastre de civilizație și umanitarism s'a crezut că este o cruzime nejustificată de a închide în celule animalele cele mai frumoase ale creațiunii și a le expune astfel mistuirii prin anemie, în loc de a le vedea trăind și

Masa de seară ni se dă mai de vreme ca mai înainte. Ne găsim în ajunul Crăciunului catolic și Nemții voiau să scape mai repede de noi ca să fie liberi. De le-ar fi venit numai în gând să ne lase și nouă o libertate relativă!

Pe la 11 noaptea, tot hotelul răsuna de cântece religioase, pornite de jos. Erau imnurile, pline de pietate desigur, ale sbirilor noștri, ecoul rugii ce adresau D-zeului nostru comun, care domnește în Ceruri, blând, prezidează la destinele Imperiilor, după cum zicea Bossuet și le pface în ruină, când se abat dela legile lui inviolabile.

Mă culc sub impresii religioase, rugându-mă și eu Atotputernicului, să trimeată biciul lui Atila aceloră, cari au deslănțuit pe globul nostru urgia de astăzi.

Crăciunul catolic n'a adus nici o schimbare în situația noastră. Singur d-rul Șutu a beneficiat de un ordin de liberare, fiindcă nebunii d-sale din ospiciu se revoltaseră ne mai văzându-l și nu voiau să asculte de nimeni. Ce păcat, îmi ziceam eu și probabil și ceilalți! Și aici ar fi avut doctorul destul de

desvoltându-se într'un mediu natural, care să le apropie de mediul lor obicinuit. De aceea s'au făcut ici și colea grădini de aclimație cu proporții vaste, menajerii în câmp deschis, unde lei, tigrii, panterele, urșii și alte carnivore, trăiesc în libertate, separați de om și de alte viețuitoare prin șanțuri adânci, cari nu le permit să pășească din domeniul lor în altul strein. Astfel de, menagerii se găsesc de ex. la München și la Buda-Pesta.

lucru, clienții nu i-ar fi lipsit, puțină răbdare numai...

Reiau, în timpul dimineții, carnetul cu Note și-l aduc la zi. În urmă mă apropii de tovarășii mei din cameră, pe care-i cam nesocotisem, de păianjenii de deasupra caloriferului: erau doi înainte, nu mai zăresc decât unul acum; celălalt mă părăsise.

Examinez pânzele lor țesute cu o artă infinită și mă întreb dacă broderiile noastre cele mai alese au isbutit să egaleze atâta măiestrie.

Privind această ciudată insectă, care alerga cu o repeziciune uimitoare printre firele multiple și mai subțiri ca mătasa, fără să se încurce în ele, un simțământ de mahnire îmi coprinde sufletul. Inchis ca și noi, acest agent minuscul al creațiunii își îndeplinește în liniște ursita lui, fără să-l apese lanțurile sclaviei. Priviți-l! Cât e de sprinten și de voios! Roșesc să o spun, dar simt un grăunte de invidie încolțind în mine și devin gelos de libertatea lui aparentă, de întunerecul în care zace. El pare a-mi spune, în limbajul lui mut, că fericirea nu se găsește decât în inconștiență și mă mângâi cu speranța că poate o voi găsi și eu într-o zi, dacă viața de acum se va scurge multă vreme la fel.

Și păianjenul își continua mai departe opera. Mă apropii încă și mai mult de el, ca atras de nu știu ce farmec. Ah, cât e de nesuferit, de disgrațios! Și totuși, în acest corp

atât de urât, trăește un suflet: e tovarășul meu de tot momentul, care-mi spune că nu sunt singur, e unica ființă cu care pot sta de vorbă, restul nu mă importă.

Aducându-mi aminte de legenda celor Vechi, după care acest tovarăș, în prima lui ipostasă, ar fi fost o frumoasă fecioară, pe care gelosia unei zeițe ar fi metamorfozat-o în insectă, mai că îmi venia, luând ficțiunea drept realitate, să-i fac întrebări despre trecutul lui, despre nenorocirea de care fusese isbit. Parcă ași fi voit să caut în această nenorocire o consolare la încercările mele din prezent.

Pe când astfel de idei se rostogoleau în mintea mea, pe stradă aud muzică militară și pas de trupă. Tresar fără voce, ca dintr'un vis, dar nu mă mai uit jos, ca de obicei. Nu mai am nici curiozitate și nici inima nu mă lasă. Mi-arunc mai de grabă ochii asupra Palatului, care e pustiu, cum sunt și sufletele noastre. Tricolorul național, emblema suveranității, nu mai fâlfăie deasupra lui, nu-l mai adăpostește: el a dispărut ca prin farmec din noaptea fatală a capitulării. Acum nimic nu-l mai deosebește de celelalte clădiri, lăsate în părăsire, în afară de marea lui tragică. Ca și acestea din urmă el își plânge stăpânii, plecați în pribegie; își plânge luxul și strălucirea de odinioară. În zidurile lui masive, o suferință tainică ai zice că se ascunde, în urma clipelor de umi-

lință, de înjosire și degradare, prin care i-a fost sortit să treacă⁽¹⁾.

Castel, în care s'au plămădit destinele României Moderne, sanctuar al visurilor unei regine, poetă, tu apari ca o arătare din alte vremuri, peste cari au trecut valuri de barbarie. De câte ori, imaginea vie a desolării, contemplând fața ta posomorâtă, nu mi-au venit în minte cuvintele lui Virgiliu, de un adevăr atât de adânc în simplitatea lor antică: *Sunt lacrimae rerum....* Și câte pagini sguuitoare din istoria trecutului, nu evoacă priveliștea ta de astăzi!

O atmosferă de tristeță fără seamăn învălue deopotrivă și Curtea Palatului. Din fiecare piatră de pe pavagiul acestei Curți, unde năvălitorii au pus piciorul din primul moment⁽²⁾, pare a se ridica un strigăt de durere. Arborii înșiși și arbuștii, cari formau din spre Calea Victoriei o cunună așa de bogată, despoiați acum de podoaba lor naturală, își îndreaptă, mânios, brațele spre Cer, ca și cum ar voi să isbucnească în imprecățiuni, căci ei au fost martori la toate

(1) Dușmanii au profanat locuința primului nostru rege; nu numai Germanii, dar înșiși Turcii și Bulgarii s'au datat la Saturnale în interior. După primele zile de beție, s'au retras ce e drept, cu toții, mutându-și penaiți în altă parte, desigur spre a putea jefui mai în liniște. Toate casele celor plecați în Moldova și toate localurile și instalațiunile publice au fost devastate sistematic de ofițeri și soldați, fără nici un scrupul. E și aceasta o formă de civilizație, pe care Germanii voiau să o impună Universului.

(2) Cele dintâi trupe germane, cari au intrat în Capitală au venit din spre Chitila, pe bariera Griviței. După ce au luat gara în primire, împușcând în apropiere pe un biet soldat

scenele de ignominie petrecute aci. Ceea ce contribuie să imprimе întregului cadru un caracter de melancolie nesfârșită, e tăcerea misterioasă, sinistră, care domnește peste tot și te face să simți, până și de departe, fiorul morții. Nici un germen de viață nu se vede răsărind de nicăeri: doar în fund, sub apartamentele regale, zărești din când în când câte o umbră singuratică, asemănătoare aceloră din Infernul lui Homer, cari apar și dispar pe dată, lipsite de orice consistență.

La fiecare poartă a Palatului e postată câte o santinelă germană, iar în interior o gardă, care se schimbă de mai multe ori pe zi, străbătând Curtea și bătând pāvagiul în măsură. Când i-aud pașii, mă ridic instinctiv, privesc și... pe obraji cad picături de rouă.

D'asupra intrării din strada Imperială, figurează încă inscripția: „*Spitalul Regina Maria*“. Se știe că buna noastră suverană transformase partea de jos a Palatului într'un spital pentru răniți, pe care-l conducea în persoană. Unde ești acum, zină din povești, ca să vezi cum și-au bătut joc barbarii

român, care căuta să se ascundă, s'au îndreptat spre Palat, și-au pătruns în curte, intonând cântece de victorie, Mercuri 23 Noembrie orele 1 1/2 p. m. pe un timp ploios.

Toate nemțochițele din răspântiile Bucureștilor își dăduseră întâlnire pe Calea Victoriei spre a le face ovații și a le arunca flori. Din această clipă limba germană ieșe peste tot la iveală. Nu te mai credeași în țara românească. Nemții, născuți și crescuți printre noi, parcă nu știuseră nici odată românește, iar Israeliiți în cea mai mare parte le țineau isonul. Și unii și alții gândiau că s'a isprăvit pentru totdeauna cu România. «Bine ați venit și să stăpâniți sănătoși țara cucerită: erau urările ce adresau năvălitorilor!

de gingășia operii tale? Pe paturile de suferință ale vitejilor noștri, cărora tu le-ai vărsat balsamul alinării, acolo Turcii și Bulgarii, urmașii Hunilor de altă dată, istoviți de pradă și de jaf, și-au odihnit hidoasele lor trupuri; acolo și-au lăsat lutul și parașitii ce purtau cu ei⁽¹⁾.... Întârzia-va oare multă vreme Nemesis, cu aripa ei de foc, să vină ca să curețe pământul nostru de această vermină?

Eram din cale afară obosit, fără ca să fi lucrat ceva. Brațele îmi atârnavă greu; de picioare par-că mi-era legată o nicovală. Întregul organism începuse să se resimță de regimul închisoarei. Situația noastră devenea pe fiecare zi mai nesuferită și ori câte iluzii cercam să ne mai facem, pentru a ne susține moralul, puterile ne trădau. Dar, deși dureroasă această situațiune, când mă gândeam — și aceasta se întâmpla adesea ori — la soarta prizonierilor noștri de război, luați de pe câmpul de luptă cu ce bruma aveau pe ei și duși departe, în lagăre streine, unde răul tratament, foamea, frigul și murdăria îi predestina pieirei, vedeam că n'am dreptul să cârtesc. Și totuși, cât eram de necăjiți și noi! După atâtea zile de închisoare celulară, să nu ni se spună nimic, absolut nimic, privi-

(1) Soldații Puterilor Centrale și aliații lor, Turcii și Bulgarii, au răspândit în populația noastră tot felul de boale, dar mai ales râia și păduchii. Autoritățile militare au fost nevoite să înființeze localuri de despăduchiere, spre a împedeca propagarea tifosului esantematic prin înțepătura parașitilor.

tor la soarta noastră, ce tiranie! Nesiguranța în care eram ne omora și izolarea ne ducea la nebunie! Mă temeam să nu pierdem cu timpul odată cu simțul libertății și pe acela al vorbirii!

Noaptea, pe când Nemții și aliații lor, îmbuibăți de toate bunurile acestei țări, petreceau în localuri vesele, eu rămân multă vreme la fereastră. Privesc ore de-a rândul maiestatea nopții înstelate, eterne și mă culc cu totul descurajat.

* * *

Marti 13 Dec. E ziua cea mai penibilă pe care am petrecut-o în închisoare.

Pe la 9 1/2 dimineța, pot sta de vorbă, la facerea camerei, cu d-nii Pilat și Alexandrescu. Cel dintâi, foarte deprimat și cu lacrimile în ochi, îmi spunea că dacă am ști cel puțin cât timp ne vor ținea aici, ne-am resemna, dar întunecul în care suntem lăsați, e mai chinuitor decât moartea. De la celălalt aflu că Nemții i-au luat, înainte de a-l închide, marfă în valoare de 140.000 lei; că, de când e închis, l'a vizitat un ofițer, care i-a cerut să fixeze valoarea materialului brut din fabrică și d-sa i-a declarat că trebuie să meargă la fața locului spre a putea face estimățiunea. De atunci ofițerul nu s'a mai arătat. „Probabil, mi-au ridicat tot; m'au lăsat sărac. Moșiile ce am, sunt în drumul armatelor și știu ce soartă le așteaptă. Voi rămânea pe drmurii, spunea bătrânul filan-

trop, încându-și vocea în suspine... După toate, am ajuns de nu mai pot închide ochii; mi s'a sdruncinat sănătatea, simt că mă sting'.

Știam că dintre prizonierii din etagiul nostru, mai erau câțiva suferinzi. D-rul Cantacuzino, al doilea cumnat al primului ministru, era în pat; d-rul Minovici încercase să-și procure otravă. Eu însumi eram doborât. Regimul închisoarei avea să ne dea gata pe toți.

Să fii închis, fără să ai ce face de dimineața până seara, putând abia să te învârtești în camera ta și să respiri; să aștepti cu nerăbdare ceasul culcării, ca să scapi de urât și după o noapte fără sfârșit să dorești iarăși lumina zilei, ca să reînceapă martirul, era oare de suportat mai multă vreme?

Dar aveam masă bună, căldură și pat cu drot! Da, era mult, era enorm să ai aceste avantagii. Cu câtă bucurie însă n'ași fi schimbat această închisoare aurită cu libertatea celui de pe urmă nevoiași de pe stradă!

Totul mă contraria acum. Camera mea, atât de simpatică, pe care o țineam ca o bombonieră, îmi devenise de nesuferit. În fiecare mobilă vedeam câte un dușman; din fiecare colț se desprindea, par-că, un ochi răuvoitor, care mă spiona. Ajunsesem fetiș.

După amiază, neliniștit, mă așezasem în pat. Cugetam, nu știu pentru a câtea oară, la schimbările soartei, la vitregia vremurilor. Din fundul prăpastiei în care vedeam țara, măsuram toată distanța ce ne

despărția de idealul în care, cu puțin mai înainte, crezusem cu credință de apostoli... În loc de a ne libera frații și a forma o Românie Mare, iată-ne și cu lanțurile de gât! Ce destin, ce destin!

În momente de acestea, orice suferință personală amuția. Simțământul prăbușirii neamului, îți inunda întreaga ființă și nu mai lăsa loc pentru alte preocupări.

Și cu cât timpul trecea, cu atât acest simțământ devenia mai covârșitor. Ignoranța și întunerecul în care ne țineau supușii kaiserului, mărind misterul din jurul nostru, ne dădeau pradă ideilor sombre, cari luau un relief extraordinar, prin lipsa de perspective. De aceea mi se părea deja că văz Moldova invadată și călcată în picioare, iar sfărământurile armatei noastre fugărite; rege, guvern și refugiați în drum spre Rusia, de unde puțini s'ar fi mai întors! Și printre acești pribegi, pe lângă multe ființe scumpe, copilașul meu cel mare, în vârstă de 13 ani, plecat ca cercetași cu Ministerul de Război, ca să-și dea și el, în măsura puterilor lui slabe, obolul către țară.

În imensul dezastru, întregul nostru patrimoniu strămoșesc părea că se năruise. Mândrie, glorie, prestigiu, toate acestea s'au dus, au fost odată și au dispărut! Căci cine ar fi mai avut temeritatea de a crede în reconstituirea forțelor noastre combative ⁽¹⁾, în

(1) D-l Tzigara-Samurcaș, conferențiar la Facultatea de litere, devenit prefect al Poliției în timpul ocupației (anul 1917) ne comunicase, într'un Consiliu ce am avut la Univer-

reabilitarea noastră morală prin acțiuni strălucite pe câmpul de luptă (1)? Nu, acum totul s'a sfârșit, iată concluzia desolantă, la care mă ducea închipuirea mea rătăcită.

Și dacă n'am putut să răspundem la așteptările marilor noștri aliați, în ce măsură vor mai ținea ei seamă de noi la încheierea păcii generale, pe cari o vor impune la urma urmelor? Vor voi ei să aprecieze cel puțin imensele sacrificii ce am făcut pentru triumful dreptății?

Examinând prezentul, care era atât de trist, scrutând viitorul, care apărea și mai trist încă, conștiința începea să mi se turbure. N'aveam lașitatea să-mi ascund, după cum au încercat mulți, că în catastrofa, care ne-a isbit, am și eu o părticică de răspundere, ca unul care am fost și sunt încă de părere, ori cum ni s'ar așterne viitorul, că războiul era necesar. Dar în clipa aceasta de depresiune, mă simțiam coprins de remușcare. Imi înfundam capul în perină ca să nu văz și să plâng înăbușit, pe ruinele scumpei noastre țări, care pătimia martirul, ca și Cristos pe cruce, pentru cea mai sfântă dintre cauze.

Iată în ce stare ajunseseam! Mă ridic nițel în sus, crezând că mă sufoc, deschid ochii

sitate în ultimile zile ale lui Noembrie, o părere a d-lui P. P. Carp, după care armata noastră, în urma luptelor de pe Argeș, n'ar mai fi numărât decât maximum 60.000 oameni!

(1) Totuși acest fenomen extraordinar s'a întâmplat! Armata română s'a refăcut și a avut ocazia să dea dovezi de vitejie și eroism. Luptele dela Mărăști, Mărășești și Oituz din vara anului 1917, vor fi lăsat în închipuirea năvălitorilor o imagine vie despre valoarea și spiritul de jertă al soldatului nostru.—15 Septembrie 1917.

mari și de odată mi se pare că zidurile camerei încep să se miște și se strâng în jurul meu spre a mă strivi.

Inspăimântat, sar jos și mă reped la fereastră, pe care o deschid în mod automat. Tremuram din tot corpul, eram transpirat. Aerul tare și sănătos din afară mă răcorește și... îmi reviu. Ah, cât de puțin a lipsit ca să curm' toate amărăciunile printr'o durere de o secundă!

Timpul era mai frumos ca ori când. Te întrebai dacă ne aflam la începutul iernei sau în mijlocul primăverii. Dar pe mine nu mă mai impresiona nimic.

Această natură pe care am iubit-o totdeauna cu pasiune, mi se părea acum insolentă în nepăsarea ei maiestuoasă; la toate durerile țării și chinurile noastre, ea opunea mereu același calm disprețuitor și aceeași uniformitate liniștită, care ne sdrobia.

Până seara, n'am mai avut puterea nici să cuget, nici să privesc. Toate facultățile mele intelectuale și sufletești erau paralizate, iar lipsa de voință mă țintuia locului... Mi-ar fi plăcut să dorm, mi-ar fi plăcut și mai mult să fiu de piatră în aceste timpuri atât de triste! Să nu simt, să nu auz, iată tot ce doriaam acum.

La orele obicinuite, ni s'a servit dineul, de care aproape nu m'am atins, iar noaptea a trebuit să recurg la ajutorul medicinei. Credeam că nu voi apuca ziua de Miercuri, așa eram de sdrobit și cu toate acestea am

apucat-o! Se zice că D-zeu, în mizericordia lui, nu dă omului cât poate să rabde!

Când am văzut iarăși, de dimineață, soarele ridicându-se la orizont, ca și mai înainte, am crezut că mă întorc din altă lume. Mă scăldam în razele lui aurite, cu aceeași emoțiune sfântă, ca Credincioșii din Evul Mediu, în lumina anului 1000!

La fereastră păsărele ciripiau, ciugulind din fărămiturile de pâine ce aruncasem din întâmplare. Par-că distingiam în ciripitul lor un glas cunoscut mie, glasul copilașilor mei, cari mă certau pentru pasul nesocotit, pe care voisem să-l fac.

Îmi promit mie însumi mai multă judecată și mai mult sânge rece, apoi deschid ferestrele, în speranță că poate soția mea trecând pe stradă să ne încrucișem privirile împreună. Simțiam atâta nevoie de încurajare⁽¹⁾! Santinela de pe trotuar îmi face numai decât semn să le închid. Mă execut, așteptând să contravin din nou, la prima ocazie.

Pe la orele 11 a. m. aud sgomot prin culoar. Se dăduse voie de plecare la o parte din prizonieri, printre cari d-nii Pilat, Alexandrescu, d-rul I. Cantacuzino și Mina Minovici și nu știau, fiecare din ei, cum să fugă mai repede.

Din cei 7 dela început, mai eram 4: Să-

(1) Soția mea trecuse de mai multe ori pe strada Imperială crezând că m'ar putea zări la fereastră. În deșert, fiind-că nici dânsa nu bănuia în ce parte eram închis, nici santinela nu-i permitea să se uite în sus.

vescu, Duculescu, Donescu și cu mine. Berindei plecase de mult; cu dansul fusese o confuție.

Auzisem de câteva zile că se vor libera cei trecuți de 60 de ani. Se spunea acum că etatea se coborâse până la 50. În realitate nici cei de 60 de ani n'au fost toți puși în libertate, cu atât mai puțin cei de 50. Cât despre noi, cari rămăseserăm și n'aveam nici această etate, ce trebuia să credem? Fi-vom oare treptat liberați ca și ceilalți, ori din contra, în urma selecțiunii făcute, vom fi ținuți aci până la sfârșitul războiului și tratați cu aceeași rigoare? La această idee, tot ce era fibră și simțire în mine, se cutremura.

Nici în dreapta, nici în stânga camerei mele nu mai aveam pe nimeni. Amândoi vecinii mei plecaseră. Mă simțiam acum mai singur și mai izolat ca ori când.

Era o zi primăvărată, cum fuseseră toate de Sâmbătă încoace. Către seară deschid ferestrele și privesc — unicul refugiu spre a scăpa de urât—dar nu mai privesc jos, căci strada n'o mai înțeleg, ci caut departe, spre altă lume, spre Soarele care începe să apună și orizontul care se colorează sub reflexele lui în modul cel mai miraculos. Stau multă vreme și admir divinul spectacol, urmărindu-l în toate fazele lui.

Când săgețile Apusului ating orașul, o lumină molatică se lasă asupra noastră și învăluie totul în mantia ei cu tonuri din

ce în ce mai pierdute. Ai impresia unei vieți care se stinge. Zeul luminei, adineaori încă atât de puternic, expiră în mijlocul unui Ocean de flacări, după ce inundă orizontul cu milioane de râuri, în cari curge din belșug aurul topit, sânge, din sângele lui. El va reînvia a doua zi, să n'avem nici o teamă, pe când noi, făpturi trecătoare, noi ne vom mistui în întunec, după o viață chinuită și plină de deșertăciuni.

Pe bolta nesfârșită se aprind candelerești, iar mai în urmă, cu mult mai în urmă se arată și luna, fecioara vecinic tristă, cu fața ei palidă și voalată. S'ar părea că la apropierea ei, totul se potolește. O liniște adâncă se întinde asupra orașului. Lumea întreagă a amortit: ea doarme acum. Nimic mai impresionant ca tăcerea, care domnește împrejurul tău.

În ritmul învăluitoare al unei nopți așa de frumoase, mă uitasem pe mine însumi. Sufletul, liber de legăturile trupești, se legăna visător și par-că n'ar fi voit să se mai întoarcă în lumea aceasta atât de mică. Momente negrăite de desrobire, fericire de o clipă, prea ideală spre a fi altfel de cât efemeră...

Iată însă că pe nesimțite se desprinde din imperiul umbrelor hidoasa viziune a realității, din brațele căreia abia mă smulsesem. Inchid fereastra la apropierea spectrului și mă las să cad, așa cum mă găsiam, în aș-

ternut, cu gândul că doară s'o întâmpla cumva să nu mă mai deștept.

*
* *

Joi dimineța, pleoapele mi se deschid în plină lumină. După neodihna din noaptea precedentă, dormisem destul de mult, prea mult chiar și mă scol cu regretul că dorința mea ascunsă nu se împlinise.

Afară, se întrevedea o zi mai frumoasă ca un vis. Deschid iarăși ferestrele. Nu era nici cald, nici frig. Soarele arunca uimitoarea sa putere de viață asupra pământului, presărând pulbere de aur peste tot ce întâlnea și schimbând până și sdrențele în vestminte de sărbătoare. Totul părea vesel sub sclipirile de lumină, sub cerul limpede și albastru ca luciul mării.

Cât farmec în dimineța acestei zile, atât de radioasă! Simțiai par-că o bucurie ce plutea în văzduh și se înălța ca, un imn de slăvire către A tot puternicul.

Stăteam rezemat de bara ferestrei, plecându-mă mai mult înapoi, spre a ocoli privirile suspecte ale santinelei de jos și respiram din plin aerul răcoros și curat, ce-mi umplea plămâni, dându-mi senzația de viață nouă și de libertate, în momentele acestea cumplite de deprimare sufletească și de robie. Ce apoteosă de strălucire, de grație, de culoare și de desubt câtă durere, câtă umilință și ce desastru moral!..

Până aci, încercasem tot ce se putea în-

chipui spre a mă amăgi pe mine însumi și a preîntâmpina urâtul, acest dușman neîmpăcat al singurătății. Evocasem trecutul, scormonisem legendele vechi, mă agățasem de fiecare fir de păr ce mi se ivia înainte. Imaginația mea nu era în stare să mai conceapă ceva nou, iar mijloacele întrebuintate, ca și otrăvurile cu cari ți-ai deprins organismul, nu mai aveau efect asupra-mi.

Imi rămânea deschisă o cale, una singură: aceea de a scrie. Dar ce să scriu? Aici începea greutatea. Pentru orice ași fi încercat, îmi lipsia orice izvor de informație. De unde și prin ce mijloc să-ți procuri ceva, când n'aveai voie să citești nici cărți, nici reviste, nici ziare? Să scriu versuri? Eminescu zice undeva că e ușor a scrie versuri, când nimic nu ai a spune. Din nenorocire, acest talent, de care m'ași fi folosit acum, nu l'am avut nici odată.

Dela izbucnirea războiului mondial, mă ocupasem mult cu istoria universală și în special cu partea contemporană, care e mai puțin cunoscută, tocmai fiindcă e mai aproape de noi. Proectasem, înainte de ocupațiune, să public un istoric al celor trei mari războaie din urmă, războiul Crimeei, războiul dela 1866 și cel dela 1870/71, căci ele sunt gena evenimentelor de astăzi. Dacă m'ași apuca să utilizez în închisoare materialul adunat în memorie?

Era o idee, și, cu toate riscurile la cari mă expuneam, fiindcă trebuia să calific

precum merita politica mizerabilă a Austriei dela 1854—56 și 1870 și puteam să fiu surprins, mă hotărăsc să mă pun pe lucru. Și pe urmă, după ce voi fi terminat această întreprindere? Pe urmă, ce va voi D-zeu.

La orele 11 mi se face camera. Aveam credința că voi putea să schimb un cuvânt cu vreunul din camarazi. Câtă durere nu mă coprinde însă când gardianul îmi spune, pe tonul său milităresc, că de aci înainte consemnul va fi mult mai riguros, că nu mai e voie să stai pe culoar nici o secundă, că la facerea unei camere, deținutul va trebui să treacă imediat într'una din camerile rămase libere spre a nu se mai vedea nici cu vecinul din dreapta, nici, cu cel din stânga!

Astfel, regimul nostru, atât de aspru, în loc de a se mai îndulci, după cum ne-am fi așteptat, devenia pe fiecare zi mai draconic. Cum să-ți explici această recrudescență? Noua măsură, care te isbia mai ales prin meschinăria și ridicolul ei, presupunea o doză de răutate puțin comună. Oamenii aceștia au ura teribilă și împing răzbunarea până la extrem. Dar în afară de instinctul ferocității, care stă la baza oricărei măsuri cu un astfel de caracter, mă întrebam dacă n'ar trebui să văz aci și un simptom.

Un simptom că pe front dușmanilor nu le-ar merge tocmai după plac. Ori propunerile de pace ale Kaiserului, despre cari vorbea Gazeta Bucureștilor în ziua internării noastre, au fost definitiv respinse și invin-

gătorii noştri, desamăgiţi, vor să ne facă să simţim furia neputinţei lor? Nu ştiam ce să cred.

Un singur lucru vedeam însă lămurit: că pe fiecare zi mă consum mai mult; că în fiecare moment se rupe câte o părticică nouă din sufletul meu. În deşert mai căutam acum să-mi impun răbdare; nu mai eram stăpân pe mine. Cupa mi se părea plină. Nici să şez, nici să mă plimb, nici să-mi concentrez gândirea asupra unui punct nu mai eram în stare. Luam loc pe scaun şi iarăşi mă ridicam în sus; începeam să mă mişc şi mă opriam diu nou, căzând fără voinţă pe pat. Adunându-mi ultimile resturi de energie, căutam să-mi recuceresc echilibrul şi-mi impuneam anumite sforţări, dar nu eram capabil să le îndeplinesc. Am terminat, cum era de prevăzut, printr'o criză nervoasă, urmată de friguri acute, care-mi sguduiau tot corpul. Imi dădeam seama acum că puterea de rezistenţă mi se sleise.

Se vede însă că e un înger păzitor, care veghează asupra fiecăruia dintre noi, în momentele cele mai critice. Tocmai când eram mai abătut, vine unterofişterul şi-mi aduce o scrisoare, o cutie cu bomboane şi o carte, din partea soţiei mele. De astă dată — o, minune! — el îmi dă voie să-i răspund în scris, de şi numai pe nemţeşte şi în scurt.

În scrisoare, soţia mea îmi spunea între altele, că a obţinut autorisaţia de a-mi aduce *cărţi germane*, că a luat la întâmplare un

volum din bibliotecă, putând să-mi aducă pe ori care altul, iar la urmă, în locul formulei obicinuite de rămas bun, adăoga pe românește: «Caută în fundul cutiei». Era vorba de cutia cu bomboane. Caut imediat după plecarea unterului și găsesc o altă scrisoare — aceasta în limba română, bine înțeles — în care iubita mea soție îmi destăinuia amănunțit toate demersurile pe cari le făcuse pentru mine, timp de aproape două săptămâni (1). Am citit-o cu inima palpitândă și plină de recunoștiință pentru devotamentul nemărginit ce-mi dovedia.

În partea finală a scrisoarei, sôția mea îmi dădea speranțe că voi fi pus în curând în libertate. Să cred oare că se va întâmpla această minune? De și parte dintre camarazii mei fuseseră liberați și era natural să-mi vină și mie rândul, totuși ideea că Germanii să-mi dea drumul pe basa vre unei interveniri, mi se părea de neadmis. Îmi formasem, pe nedrept, convingerea că în țara lor favorurile ca și mituirile sunt necunoscute și nu concepeam liberarea încă decât ca o măsură cu caracter general. Ori, o atare măsură era greu de închipuit, întru cât zilnic se aduceau la Imperial clienți noi.

De o cam dată tigrii aveau aerul de a se fi mai îmblânzit. Ei porniseră pe calea concesiunilor, ceea ce de altfel nu era de mirare. Atingând pământul binecuvântat al țării noa-

(1) A se vedea pag. 79—80.

stre și venind în contact cu populația română, atât de blajină, ei nu puteau să persiste în sălbăticia lor dela început. E o lege istorică, după care poporul învins, dar mai civilizată, transformă pe învingătorul său și eu timpul îl absoarbe. E un fel de răsbunare a firei. Astfel și cu Nemții, mult mai primitivi sufletește decât noi. Ne permiteau astăzi să citim anume cărți, să primim scrisori și să răspundem familiilor noastre: ce altceva doriserăm noi până aci? Măine poate se vor arăta și mai îngăduitori, făcându-ne traiul suportabil în închisoare ⁽¹⁾. De aceea, reflectând, începusem acum să privesc în liniște viitorul.

Să spun toată bucuria ce mi-a pricinuit cartea adusă de soția mea, mi-ar fi cu nepuțință. Dușmanul meu cel mai mare, urâtul, era răpus dintr'o singură dată; eu căpătam

(1) În adevăr, iată destăinuirile pe cari le face în ziarul *România* de Joi 13 Dec. 1918, un Internat dela Imperial: «Când am fost adus eu în ziua de 11 Februarie 1917, regimul era mult îndulcit, față de ce era la început.

«Pe coridor îmi ies înainte ceilalți deținuți... Mare bucurie că a mai picat unul.

«După mâncarea dela ora 8, era permis să staționăm vre-o jumătate de oră pe coridor. Aci d-l. Virgil Dărăscu spunea anecdote și de două sau trei ori pe săptămână beam bere și mâncam ridichii negre.

«Am avut prevederea să-mi aduc cărți de citit.

În numărul următor dela 14 Dec. același Internat adaugă:

«Regimul e ceva mai blând; se poate circula puțin mai liber din cameră în cameră.

Internații puteau fi vizitați de membrii familiei odată pe săptămână, iar mai în urmă odată la două săptămâni. În astfel de condiții, închisoarea își perdea caracterul ei închisitorial din primele zile și devenia, după cum am spus, suportabilă.

tovarăși de tot momentul și o ocupație din cele mai plăcute, care mă ducea cu gândul departe de locul unde mă găsiam. Eram de aci înainte spiritualmente liberat.

Și acum, o nouă amintire clasică îmi ocupă câteva minute închipuirea. Ori ce ai face și ori unde te-ai afla, te învârtești mereu în sfera ideilor și cunoștințelor, cari formează substratul existenței tale, ca într'un cadru fatal. Era în timpul războaielor civile din Roma Veche. Cicerone, marele orator și om politic, după ce făcuse tot ce depindea de el ca să conjure izbucnirea lor, se retrage în viața privată, învins și copleșit de durere, așteptând desfășurarea evenimentelor în curs. În acest interval, amicul său Pomponius Atticus, îi închină o carte pe care i-o și trimite, un fel de manual de cronologie, în care erau înșirate, an cu an, toate faptele principale din istoria Romei, de la origină până în prezent.

Această carte, spune Cicerone într'una din scrierile lui, a fost mântuirea mea; ea m'a readus la viață, mi-a redat sănătatea și puterea de a trăi, cuvinte cari mi s'au părut totdeauna până aci că sună fals. Astăzi însă văz, din experiență proprie, cât adevăr profund conțineau.

Volumul ce posedam nu mi-a redat numai sănătatea morală sdruncinată; el mi-a deșteptat în gradul cel mai înalt interesul, transportându-mă într'o epocă memorabilă, în care se desbăteau probleme de o însem-

nătate capitală și nu fără asemănare cu evenimentele de astăzi. Era volumul al III-lea din Elocința atică de Fr. Blass (*Die attische Beredsamkeit*), în care e vorba de contemporanii lui Demostene, între alții de Hiperide, Licurg oratorul și Eschine. Aceste trei nume, împreună cu Demostene, sunt actorii de frunte, cari joacă în mâinile lor destinele Greciei, în a doua jumătate a secolului al IV-lea a. Cr., când Filip, regele Macedoniei, tatăl lui Alexandru cel Mare, o amenință cu sclavia. O monarchie militară, de curând intrată în concertul statelor vechi, voia să înngenunchie un popor cu o civilizație de mai multe ori seculară, care a dat omenirii pe unele din cele mai frumoase genii ale ei și a înscris atâtea pagini glorioase în cartea nemuririi. Lupta avea să fie foarte dramatică, cu atât mai mult cu cât conducătorii, și dintr'o parte și din alta, erau la înălțimea împrejurărilor.

Cartea aceasta îmi deschidea atâtea perspective încât zidurile închisoarei, cari mai înainte mă apăsau așa de greu, dispăreau din fața mea și nu mai vedeam decât liniile pe cari mi le desemna închipuirea.

Până seara am citit aproape neînterupt și tot astfel a doua zi, în timpul dimineții.

Pe la orele 12 întâlnesc pe Duculescu pe culoar și putem sta de vorbă o clipă. Tovarășul meu de închisoare era vesel, căci d-na Duculescu, mama sa, trecând pe calea Victoriei, îi răspunsese surâzând la salut și-i dă-

duse a înțelege prin semne, că vom fi în curând puși în libertate. Guvernul nostru ar fi cedat în chestiunea prizonierilor civili; o serie sosiseră deja din Moldova și acum se aștepta un nou transport, după care urma să fim și noi liberi.

— Cum îți explici înăsprirea regimului nostru? Interzicerea de a ne mai arăta în culoar și a da ochii cu vecinii noștri?

— Printr'un exces de zel din partea inferiorilor.

Mai mult n'am avut timp să vorbim. Aparițiunea gardianului, a pus capăt dialogului.

Optimismul tovarășului meu ⁽¹⁾ mă impresionase. Intru din nou în cameră, meditănd asupra cuvintelor ce auzisem, când iată că unterofițerul deschide ușa. Așa de repede nu mă așteptam la această vizită. Aveam însă o presimțire bună. Cum îl văz, îl întreb numai decât:

— Nu cumva a venit și rândul meu?

— Da, răspunde el cu surâsul pe buze, ca și cum ar fi voit să arate că se simțea fericit aducându-mi această veste.

Primesc noutatea cu o bucurie relativă, fiindcă unterul îmi spune că tovarășii ceilalți vor rămânea la locul lor, până la noui ordine. Totuși, ca semn de mulțumire, îi arunc în mâna ce-mi întinsese, probabil spre a i-o strânge, un bilet de bancă, pe care-l

(1) Duculescu n'a fost pus în libertate decât târziu, în luna lui Septembrie, în urma unei operații chirurgicale, care îl debilitase extrem de mult.

aveam ascuns pentru ori ce împrejurare ; achit nota din banii ce-mi luaseră la sosire, las bacșișuri pentru toți ceilalți (1) și dispar ca o nălucă, întocmai ca tovarășii din ziua precedentă.

Ajungând în stradă, mă pipăi mai întâi pe mine însumi, spre a mă încredința că nu sunt jucăria vre unei halucinații și după ce mă conving bine de realitate, iau cea dintâi trăsură, care-mi iese înainte și pornesc în goana cailor pe calea Victoriei. Orașul e pustiu, de nerecunoscut. Peste tot numai afișe, plancarde și banderole în limba germană. Am impresia că ași fi strein în țara mea. În deșert caut cu privirile, nu mai regăsesc fisionomia obicinuită a capitalei... Birjarul însuși nu mai e din cei de odinioară. După primul avânt înșelător, gloabele lui abia se mai târăsc. S'au dus frumoasele atelagii, cari făceau fala Bucureștilor, s'au dus în pribegie. Puținele ce au rămas, au fost rechiziționate de Germani. Iată tot ce ne-au mai lăsat : niște ruine ! Totuși, zoresc pe cât pot pe bietul om, căci acum mă temeam să nu fiu urmărit, deși, cât prindeai cu ochii, nu se zăria aproape nimeni, nici înainte, nici înapoi.

(1) Bacșișul a fost primit cu recunoștință. S'a văzut, în contra oricărei așteptări, că atât Austriacii, cât și Germanii se lăsau ușor ademeniți de bani. Cu bacșiș puteai obține orice dela cei de jos, iar cei de sus neputând primi bani în mod direct, recurgeau la mijloace lăaturalnice spre a se îmbogăți : amenzi, confiscări, tovarășii cu speculanții, administrații forțate etc. Sunt oamenii cei mai falși și mai avizi din câți am cunoscut. Cuvântul «german» pentru populațiune a devenit sinonim cu acela de «hoț, pungăși» etc.

Și acum, episodul acesta al vieții mele, atât de neplăcut, s'a terminat. Mizeriile închisorii au luat sfârșit. O amintire tristă de suferințe trecute îmi va întovărăși pașii și mă va întări și mai mult în dragostea de țară și în ura mea patriotică în contra năvălitorilor, cari au reînviat în secolul a XX-lea vremurile cele mai umilitoare din istoria omenirii.

* * *

Mi-am regăsit familia, de care fusesem despărțit în mod așa de neașteptat și am intrat cu încetul în viața de toate zilele, destul de amară pe aceste timpuri, păstrând abia iluzia libertății, pe care o perdusem în realitate dela capitularea Bucureștilor. Iau de aci înainte hotărârea de a trăi cât mai retras, concentrat în mine însumi și meditând, dar cu spiritul de observație întreg, până va sosi ceasul cel mare al desrobirei, care va fi și al socotelilor.

Soția mea mi-a povestit, cum în ziua de 3 Decembrie, înapoiindu-se dela spital acasă și aflând de cele petrecute, și-a închipuit că am fost executat; cum abia după 48 de ore de tortură și de sbucium sufletesc a putut fi informată că sunt în viață; cum de aci înainte, fără să lipsească dela datoriile ei dela spital (1), singură și fără nici un sfat, alerga peste

(1) Parte din spitalele Crucii Roșii n'au putut fi evacuate în Moldova, cel puțin în întregime. Unele din ele au primit mulți răniți în timpul ocupațiunii. Din luptele de pe Argeș și din împrejurimile Bucureștilor, astfel că ajunseseră să fie

tot, la Comandantură, la Poliția centrală germană, la Rectorul Universității, la Prefectura de Poliție, spre a găsi mijlocul de a mă vedea, ori cel puțin de a-mi aduce îmbrăcăminte; cum la Nemiți a fost întâmpinată cu ironie și răutate, uneori cu adevărată cruzime (*), iar la autoritățile noastre cu o bunăvoință neputincioasă; cum în cele din urmă a obținut sprijinul Crucii Roșii, în serviciul căreia, ca atâtea doamne din societate, își pusese, dela începutul Războiului nostru, și trup și

suprapopulate. Serviciile medicale de altă parte se dezorganizaseră complet, prin plecarea șefilor și a personalului auxiliar. La Filantropia a trebuit tot zelul și abnegația eminentului nostru chirurg D-rul Scupiewski, numit șef general cu câteva zile înainte de intrarea Germanilor în Capitală, pentru ca spitalul să poată merge înainte. Subtinteligența și energica d-sale direcțiune, toate serviciile au fost treptat reorganizate, potrivit cu mijloacele disponibile. Astfel, d-ra Dr. Protopopescu n'avea la început în serviciul d-sale alt ajutor, de cât pe acela al soției mele, care era, așa zicând, mâna sa cea dreaptă; mai în urmă i s'au dat și d-sale două interne. Dar cu tot personalul redus și aproape exclusiv feminin, rezultatele au fost admirabile. Câți răniți, aduși în momentele extreme, nu și-au găsit vindecarea aci! Dela mic la mare, toată lumea era însuflețită de un spirit de sacrificiu nețărmurit pentru ei. Dacă ne gândim că trăsuri nu erau, că tramvaiele a fost suspendate până în mijlocul verei, că distanțele de străbătut erau enorme și iarna îngrozitoare, ne putem da și mai bine seama cât de mare era simțământul răspunderii printre doctori, doctorese, interne și doamnele infirmiere, pentru a nu lipsi o singură zi dela datoria lor.

(*) La biroul din calea Plevnei, de unde a trebuit să ceară permisul spre a se putea duce la Comandantură, i s'a răspuns limpede: «D-ta ești Româncă, n'ai drept la nimic, nu capeti nimic!»

Efectele de îmbrăcăminte nu le-am avut decât prin mijlocul patronului dela cafeneaua hotelului Imperial pe lângă «Unter», care-i era obligat gastronomiceste. Întâlnind mai târziu pe acest «Unter» în cafeneaua de la Imperial, unde mă duceam uneori să iau informații asupra Internaților, își cerea scuse de modul cum se purtase, zicând că așa avea ordin de sus.

suflet. Grație intervenției acestei instituții și în special vice-președintelui ei, principele Gh. Știrbey ⁽¹⁾ mi-am redobândit libertatea.

Două săptămâni după liberarea mea, Germanii au adus oare cari îndulciri regimului dela Imperial. Dar, deși pilula fusese oare cum aurită, conținutul rămânea tot amar, mai ales că nu se întrezărea sfârșitul.

În aceeași clipă cu mine au ieșit din închisoare alte două persoane, cari-și făceau cruce, mulțumind Cerului, deși nu petrecuseră decât două nopți la Imperial. De aci înainte, timp de trei luni, nu s'a mai dat drumul aproape la nimeni, pe cât știu. Prisonieri însă au fost aduși mereu, de toate vârstele și din toate clasele. Au fost luate și închise persoane, cari se refugiaseră din provincie în timpul invasiunii. Pentru acestea desastrul era îndoit: familiile lor erau lăsate la voia întâmplării în Capitală, iar avutul nimicit în provincie.

Și astfel Germanii își continuau opera civilisatoare în România. Ei manifestau în orice împrejurare un dispreț suveran față de tot ce este Român și se arătau de o presumpție fără margini. Nu exista condiție socială la noi, nu exista persoană, cât de ono-

(1) Mort în Decembrie 1917, în vârstă de 35 ani, victimă a nebuniei d-lor Carp-Beldiman. Acești domni au organizat o serie de conferințe publice în teritoriul ocupat, cu scop de a provoca o mișcare populară, spre a răsturna dinastia și a instala un guvern revoluționar, menit să ne pună sub călcâiul Nemților. La o astfel de conferință a fost dus și regretatul principe la Craiova, de unde s'a înapoiat cu microbul tifosului omorător. Fie-i țărâna ușoară!

rabilă ori de sus pusă, pentru care să aibă vre-o considerație, ori să păstreze un pic de bună cuviință. Superioritatea de *Kultură*, în numele căreia și-au desfășurat drapelul — după cum susțineau la început — ar fi trebuit de sigur să le inspire alte sentimente. Dar *Kultura* — fie și cu *K* — nu le-a atins sufletul, care a rămas tot primitiv. Casul pro-rectorului dela Universitatea noastră, d-l I. Bogdan, e foarte sugestiv în această privință. Câteva zile după liberarea mea, d-sa e chemat la Ministerul de Justiție, unde, un domn căpitan îl ține trei ore pe scaun, fără să-i adreseze un singur cuvânt. Tăcerea aceasta deseserantă prelungindu-se, pro-rectorul roagă pe căpitan să-i spună ce rost are aducerea d-sale acolo? Nu-i spune, evident, nimic și tăcerea continuă ca și mai înainte. Reprezentantul Universității cere atunci permisiunea de a vorbi la telefon, cu guvernatorul. La atâta îndrăsneală nu se aștepta căpitanul. Cum? Un Român să se ridice cu gândul până acolo în cât să-și închipue că ar putea vorbi unui guvernator german? Teutonul are un gest de mânie și privind pe interlocutorul său drept în față, îi răspunde scurt și hotărât: «Cu guvernatorul nu se poate vorbi».

După ce pro-rectorul servește de interpret unui domn, adus în acelaș loc, căpitanul își adună hârtiile de pe biurou, chiamă pe un soldat și-i dă următoarele instrucțiuni: «Am să lipsesc o jumătate de oră; *ăsta* (arătând

pe d-l de mai sus) poate să plece; dar *ăsta* (arătând pe pro-rector) trebuie să rămână aci!»

Astfel, pentru un ofițer german, om cult în țara lui, rectorul Universității din București e un *ăsta* oare care! Și când ne gândim că până în timpul din urmă admiratorii Germanilor nu permiteau măcar să se discute titlurile admirațiunii lor! Convină astăzi, în fața realității brutale, că s'au închinat la idoli și că e o datorie de înaltă moralitate să-i dea jos de pe soclu și să le strige împreună cu noi: ne-ați înșelat, n'ați fost decât niște pirăți. Pe terenul vieții spirituale nu mai avem nimic de învățat dela erudita Germanie. O știință, care seacă până și cele din urmă izvoare ale nobletei sufletești, nu merită cinstea ce i s'a făcut până astăzi. Păstreze Germanii pentru ei înșiși această știință otrăvitoare; închiză-și-o între ziduri chinezești, ca pe o fecioară neprihănită, spre a o feri mai bine de privirile «suspecte și invidioase» ale națiunilor. Omenirea nu va suferi nimic de pe urma acestei claustrațiuni.

La începutul lui Martie st. n., cea mai mare parte dintre internații de la Imperial au fost duși în Ialomîța, la Săveni. Chiar și unii din cei liberați mai înainte, au fost ridicați pentru a doua oară și trimiși să guste, împreună cu ceilalți, din farmecul vieții câmpenești. Astfel e cazul d-lui Pilat, Const. Antoniaade și alții. Mă așteptam și eu în fiecare moment să fiu rechemat, ca să împărtășesc soarta comună.

Imi făcusem bagajul și eram gata. N'au mai voit însă de mine.

Înainte de a termina, îmi pun din nou întrebarea, pentru mulți încă neelucidată : Care să fi fost motivul real al internării noastre ?

«Gazeta Bucureștilor», într'unul din numerele din Decembrie 1916, ne-a făcut o afirmare prețioasă, căreia trebuie să-i dăm crezământ. Ea ne-a spus că cei internați sunt cei *suspecți*.

Intru cât represaliile nu s'au exercitat de cât în contra acelor care au voit războiul, cuvântul «suspect» pentru Germani echivalează cu acela de «liberal» ori «conservator democrat», prin urmare cu «antigerman». Așa dar în țara românească nu va mai fi voie de aci înainte să aibă cineva alte simțiminte decât nemțofile. Și pentru a forma o conștiință germană, dușmanii noștri au căutat prin ordonanțe, prin presă, printr'o întreagă literatură să ne umilească, să ne mortifice, să ne ridice ori și ce speranță într'un viitor mai bun, în afară de alianța cu Puterile Centrale. Mare trebuie să fie naivitatea lor dacă își închipue că cu astfel de violențe pot să schimbe dintr'o zi într'alta sufletul unei națiuni ! Țara lui Kant și a atâtor filosofi vestiți a rămas înapoi cu psihologia popoarelor ; altfel, n'ar avea astăzi în contra ei toată conștiința civilisată. Acesta e rezultatul cel mai clar al influenței lui Treitsche, Bernhardy, Droysen et tutti quanti.

Pe lângă internații politici, au fost închise multe persoane pe baza denunțurilor venite dela streini; altele, pentru simple cuvinte rostite între prietini, dar auzite de spioni (1). Nici odată spionagiul, această mizerabilă plantă, n'a înflorit în capitala noastră ca acum. Spionii raportau cele mai mici amănunte din viață și autoritatea lovea a doua zi fără cruțare. În timpul Inchiziției și al Teroarei (din vremea Revoluției Franceze) nu se proceda altfel.

Dar, zilele grele vor trebui să ia sfârșit odată, timpul reculegerii și al reparațiunii va sosi, și atunci, rătăciții de astăzi vor avea să regrete zelul lor antipatriotic. — 15 Mai 1917.

P. S. În luna lui Octombrie prizonierii, din Ialomița și dela Tismana (unde fuseseră internați Oltenii), au fost trimiși la Troian, în Bulgaria. Cu această ocazie Administrația militară a dat un comunicat în privința lor, din care reproducem (după ziarul Lumina dela 22 Octombrie 1917) începutul:

«Administrația militară a dispus ca ostaticii români internați la Săveni și la Tismana să fie duși și instalați în afară de hotarele României.

«Această hotărâre s'a luat ca o măsură de represalii, întru cât guvernul român din Iași a pus piedici, fără nici un motiv, tratativelor pentru liberarea supușilor Puterilor Centrale duși cu sila în Moldova».

(1) Gazeta Bucureștilor mai vorbește, ce e drept, de «cei nedoriți», clasificare nouă, în care nu știi ce să admiri mai întâi, spiritul de inovațiune teutonic, ori drăceasca-i perversitate.

În afară de aceasta, se pare că autoritățile noastre germanofile n'au fost streine de alcătuirea listelor de ostatici. Chestiunea rămâne deschisă, până la plecarea dușmanilor, când se vor putea stabili răspunderile.

Astfel se găsește confirmat punctul nostru de vedere dela început.

E de notat, că nici măcar în afară de hotarele României autoritățile de ocupațiune n'au voit să-și ia asupra-și întreținerea prizonierilor români. Ce existență vor fi ducând aceia dintre ei, cari nu dispun de mijloace suficiente de trai, e lesne de înțeles. Nemții au ținut să se arate barbari până la urmă față de pătura noastră cultă. Acești Nemți n'au fost dușmanii noștri înainte de război și puteam să rămânem bine cu ei, după trecerea furtunii, dacă ar fi știut să-și impună oare care moderațiune în victorie. Dar ei n'au voit ori n'au putut să-și înfrâneze caracterul lor atavic; din contra, și-au deslănțuit toate pornirile firei lor pătimăse asupra țerii noastre, și au devenit odioși¹⁾.

Nu, nici odată, absolut nici odată nu va mai fi posibil să se stabilească relațiuni de prietenie între noi și ei. Ura neimpăcată și eternă nu este un simțământ creștinesc, dar este singurul pe care l-am datora asupraitorilor noștri de astăzi; nu-l propovăduim, fiindcă avem credința că omenirea viitoare va fi o omenire mai bună și nu se cade să fim emulii celor răi! Judecata rece a istoriei îi va așeza însă pe fiecare la locul lor.

* * *

¹⁾ Cine va descrie suferințele populațiunii din timpul amarnicei robii? Cine va ști să zugrăvească în culori neperitoare starea ei sufletească, sub călcâiul cotropitorului fiiros? Ar trebui de sigur pana măiastră a unui istoric de mare talent spre a îmbrățișa într'o sinteză unică și a reliefa pentru posteritate fenomenele vieții noastre publice și private, din acești doi ani din urmă, în legătură cu manifestările stăpânirii germane, atât de sistematică și de rece în perversiunea ei rafinată, atât de hrăpăreață, de sălbatică și de imorală în esența ei. În afară de opera durabilă și definitivă a unui atare istoric, este loc și pentru scrieri cu un caracter mai puțin grav, dar tot așa de instructive, cum sunt Memoriile, Amintirile, Notele din timpul ocupațiunii, cari pot folosi ca material constructiv pentru viitorul istoric. Spre astfel de scrieri ni se îndreaptă acum gândul și mintea și poate că într'o zi ideea, care ne urmărește, va căpăta o bază reală, înfiripându-se.

Din fericire, ostaticii noștri n'au fost ținuți prea multă vreme în Bulgaria. Ziarul Gazeta Bucureștilor și Lumina cu data de Mercuri 26 Dec. 1917 anunță liberarea lor, în urma hotărârii guvernului român de a da drumul supușilor Puterilor Centrale din Moldova.

În sfârșit, Gazeta cu data de 29 Dec. stil nou, spune că ostaticii au sosit deja.

După câte aflăm, au rămas încă mulți compatrioți prin Bulgaria și în alte părți, cari nu vor fi liberați până la încheierea păcii. Sărmanii, de ar putea să reziste atâta timp! Triumful dreptății și al civilizațiunii nu poate fi pus la îndoială de nici o minte sănătoasă, cu toată eclipsa zilei de azi; el stă încă ascuns în cutele destinului, dar e inevitabil. Amintirea zilelor triste va dispărea pentru toți în ecoul strigătelor de bucurie și al aclamațiunilor, ce vor răsuna ca niște imnuri religioase, dela Nistru până la Tisa, în ziua când puternicii noștri aliați vor dicta condițiunile păcii pe continent. Fie ca această zi binecuvântată să sosească mai curând! — ¹/₁₄ Ianuarie 1918.